

А П Ц С Н Ы А Ж А З А Р А

3/2025

ИСКУССТВО АБХАЗИИ ❖ ART OF ABKHAZIA ❖ فن أبخازيا ❖ KUNST DER ABCHAZIEN

Цсра рықәым, Кәтол,
уара уцеицәа – фырхацәа!

**Алықса ГОГӘУА,
Аңсны жәлар рышәкәыффы**

ЗЫЦСТАЗААРАГЫ ЗУСГЫ ЖӘЛАР РҢОУРЫХ ИАТӘУ

Амтеи атоурыхи реитасымтақәа, ашәышы-қәсақәа, азқышықәсақәа реилыттымтақәа рзы, аимпериа дүқәа ринтересқәа анеиҕасуа, абас, хара хайпш, аамта итнаххьоу ажәларқәа зықәгылоу адгыл хыцхыцуа иалагоит. Даргы аказаареи акамзаареи агәашә иныланаргылоит. Абасеипш икоу акыр аамтақәа рхырғахейт ацсуа жәлар. Абас, абри аипш иказ итагылеит ацсуаи Ацсни азежәтәи ашәышықәса аналагамтазтәкәыагы. Ускантәи Ацсны ах, ахшыф змаз, хара ипшуаз Қьелешь-беи Чачба, быжыра-быжытәантә изааөит итәылеи ижәлари ашәарта гәғәа иштагылоу атәы, иагыалихит усканаз иалшоз амәа еиқәырхага. Аха иара акыр дажәхан, иаарласны ицстазаара ицсахит. (Хағацәа рнапқәа ускангы уанза иаазон, дыршыит.) Иара инахыс хажәлар рлахынта знапы ианхалаз ирылымшеит, рыхгы, рымчгы ақәымхейт убри аиқәырхага мәала рыжәлар ргара. Убри иахкәаны икалеит, Кавказ зегы атоурых иабжаз, ажәйтәзатәи ақырсиан жәлар, ацсуаа, ртрагедиа – амхацырра. Қьелешь ду игәғәамта иақәшәан, дахаанхар, икалон ацсуа жәлар рзы амхацырра зынза икамлазар. Абриакара атәнакуейт ажәлар рапхьагыла ироль, еихарак атоурых «адгылтцысрақәа» раан.

Убри иазааигәан атагылазаашәа аурыс революция аламталаз. Ускангы ишшәартәц ишәартан, аха хажәлар ртагылазаашәа мацк иадамзаргы аеацсаххьан. Урт рейқәырхараз ихәыцуаз, аилкаара змаз пытфок калахьан, рейқәырхагақәакгы ршьапы рыкхьан. Иаххәап – ашыра, амилаҭ школ. Д. И. Гәлиа ицнагафцәеи иареи гылахьан. Иара убас игылахьан ареволюциятә идиакәа шытызхыз – Ефрем Ешбеи Нестор Лакобеи зацхьа игылаз.

Убарт зегы рыбзоурала, егәа удафәра, мыкәмабара рхырғазаргы, ашытахь иавтономиахазаргы, ацсуа хәынтқарра ҕыц ашыапы кын. Абас ажәлар ироуз ахәынтқарра ҕыц аиғәыргьаха рамразакәа, уи, рапхьатәи анапхгафцәа, ажәлар абаагәареипш изықәгәыгуаз Ефрем Ешбеи Нестор Лакобеи, иара убас акыр иацсаз егырт ртәицәа рацәафны иакәзит. Аха, уара иушыа анцәа дишыуам хәа, еиҕагылеит хара ихәыцуаз, зыжәлар рзинқәа рзы иқәдоз атәицәа ҕыцқәа.

Уажәы, афәжәтәи ашәышықәсеи афәжәиактәи, афбатәи азқышықәсеи ахпатәи реилыттымтаз, хәычи-дуи зинла еикарамыз ажәлар рацәа еидызкылоз Асовет хәынтқарра абгарахы, аилахарахь ахы анарха, уаанзагы хазтагылаз ауадафәқәа, агәақрақәа ххазырштыша, еицәазоу адеипш хаур шыкалоз аабейт. Уи, «адгылтцысра», зыбжы быжыра-быжытәантә ихахауеижытәи акраацуаз, еснагь ақәпара иаҕыз хажәлар, хинтеллигенция ирейгыз рхатарнакцәа, рапхьагылафцәа еиднакылт. Еиҕыркааит ахейдкыла «Аидгылар», Жәлар рмилаҭтә-хақәитратә қәпара анапхгара азташаз. Аиашаз, аамта кьәфәла абри ахейдкыла иалшеит хажәлари, урт ргәагьтәкәа ныкәызгои, аинтеллигенция рапхьа инаргылан,

**Владимир Зантәриа, Владислав Арзынба,
Алықса Гогәуа**

реидкылар. Уа икатаны ишытырхит рықәпара апрограма, уи ахықәкы, амилаҭтә-хақәитратә қәпара аидеиа. Ажәакала, Асоветтә хәынтқарратә хыбра ду аилахамтаз аеатцамырхакәа, ацхьакатәи ахәынтқарра ҕыц ашыапы зларкшаз, пашәс иарташаз.

Абартқәа зегы ртәы ихәейт иқәгыларәф СССР жәлар рдепутатцәа реизара ду аҕы адепутат Владислав Арзынба, идирхайт ихыцхыцуа иалагахьаз Асовет хәынтқарра еиднакылоз ажәларқәа зегы рхатарнакцәа. Ашытахь, Ацсны Ирейхазоу асовет хантәафыс данарта, иусура, иқәпара убарт шыатас иазыкайтәит. Хажәлар ртәицәа шеишықәсеитәи рмилаҭтә-хақәитратә қәпара апышәа, уи апрограма, аидеа, ахықәкы – зегы ныкәызгоз, иназгоз, гидравликас измаз амашына ацкы никылт. Иагьдәықәигалт уи пхьака. Аибашыра шыартәыра, амцеи ахрыцхрей, адунеи ахынзаназазо мчы змаз рейхарафык ақәыгәғәара икартози ирылган, убри амашына неигейт, иареи, хара, ижәлари хада азәгы зыгәра имгоз Аиааира акынза.

Абри, абыскак зылшаз, Владислав Арзынба ихшыфәи, ибафхатәрей, ихатәрей ирхылтцыз, хажәлари ххәынтқаррей ацхьакатәи рпейцш агәашә аазыртыз, 1990–1994 аамта кьәфә ирыбжыазаз, уи иусаф, иқәпараф икульминацияхейт. Убас иагынхоит хтоурых аҕы наунагза, хажәлар ргәамчи, рхатәрей, Владислав Арзынба иеипшу атәицәа рылттыртә, урт рыхшыфәи, ргәамчи, рхатәрей иацнаргартә ишыкоу иадырган.

Иара, ацсуа жәлар рда иаша, ацсуа жәлар рмилаҭтә-хақәитратә қәпара аидеиақәа рынагзаф, рышытыхы, рыреиафы дахьейт ххәынтқарра азхатара, иара Аиааира злеигаз аҕба ацкы аринахыс знапы ианыртәз рыдныхәалара. Уи аҕба амәа азаартуп ауатәыәса зегы ирзеипшу амшын ду – атоурых аҕы. Иара убас, назазатә анарха рымоуп Владислав Арзынба иеипш зыцстазаара зегы азызкыз рыхызқәа.

Цхынгәы 23, 1992 ш.

**Аиааира, аиааира,
Ишытышәх ҳа хбирак!
Ацсны цшза ахақәитра,
Шәазықәца нак-аак.
Сашьцәа Нхытцаа,
Аахытцаа зегы,
Ацхақәа хышәтца,
Җаиниарцаз лассы!**

Лиолиа ТӘАНЦХА

Гәыгәыца ЦЫКЫРЦҰА

ВЛАДИСЛАВРАА

Апсны Рацхъатәи Ахада Арзынба Владислав Григори-ица наунагза цсра-зра зқәым ажәлар дыртцеи лашаны даанхоит. Апсны ари ашықәс иара ишықәсны ирылаҳәоуп. Убри инамаданы, ихъзала Владислав зыхъзыртәыз еидаҳкылеит.

Апсны Жәлар рпоет, Д. И. Гәлиа ихъз зху Аҳәынтқарратә премиа алауреат Рушьбеи Смыр, абас ифуан: «...Владислав лаша иахәтыр азы иираны икоу асабицәа егъафы уи ихъз рыхъзыртәлап. Ашьхақәа зегъы, Ерцахә еипш, харантә иубартоу аҳаракыра рқәашьзам. Ибаргәызеи Владислав дзымцсахыз ауафы».

Арзынба Владислав Григори-ица иахәтыр азы ихъз зыхъзыртәыз реидкылара ҳалагеит ажурнал «Апсны аказара» афбатәи аномер акны. «Владиславраа зыхъзу» реицылара еифқаахоит ахтнықалақь Акәа цәыб-брамзазы. Уажәазы еизгоу асиақәа даеа хәтақ шәыдаагалоит:

Абғацъаа Владислав Рустам-ица
Агрба Владислав Вахтанг-ица
Адлеиба Владислав Беслан-ица
Адлеиба Владислав Олег-ица
Аиба Владислав Александр-ица
Аиба Владислав Андреи-ица
Аиба Владислав Астамыр-ица
Аиба Владислав Бадра-ица
Акәсба Владислав Алмас-ица
Акшба Владислав Малхаз-ица
Амқба Владислав Дмитри-ица
Андриахиан Владислав Тимур-ица
Ануа Владислав Даур-ица
Афардан Владислав Гьаргь-ица
Афзба Владислав Родик-ица
Аргәын Владислав Вадим-ица
Арекилиан Владислав Ваган-ица
Арсалиа Владислав Давид-ица
Арутиунов Владислав Емзар-ица
Аршба Владислав Едуард-ица
Аршба Владислав Зурик-ица
Аршба Владислав Нодар-ица
Аршба Владислав Тимур-ица
Арзынба Владислав Гарик-ица
Арзынба Владислав Денис-ица
Арзынба Владислав Роланд-ица
Ачыгәба Владислав Рамаз-ица
Ацъба Владислав Алиас-ица
Ашәба Владислав Дмитри-ица
Ашәба Владислав Станислав-ица
Азынба Владислав Феликс-ица
Баб-оглы Владислав Алексе-ица
Багәтелиа Владислав Гьаргь-ица
Багәтелиа Владислав Мсауст-ица
Барганцъиа Владислав Борис-ица
Барцыц Владислав Витали-ица
Барцыц Владислав Султан-ица
Бганба Владислав Давид-ица
Бганба Владислава Беслан-ицҳа
Бебиа Владислав Далатбеи-ица

Берзения Владислав Цъамал-ица
Берулаа Владислав Тамаз-ица
Бечваиа Владислав Георги-ица
Борт Владислав Лазер-ица
Бронеки Владислав Станислав-ица
Бытәба Владислав Вальмер-ица
Вартагава Владислав Велодиа-ица
Васильченко Владислав Вадим-ица
Вашекизе Владислав Вахтанг-ица
Виливанов Владислав Алексе-ица
Власов Владислав Виктор-ица
Волохов Владислав Артур-ица
Галкин Владислав Александр-ица
Гамгиа Владислав Ромин-ица
Гамисониа Владислав Владимир-ица
Гамисониа Владислав Демир-ица
Герзмаа Владислав Витали-ица
Гецъуа Владислав Виачеслав-ица
Гәазаа Владислав Артур-ица
Гәылиа Владислав Денис-ица
Гәынба Владислав Алхас-ица
Гәынба Владислав Владимир-ица
Гәынба Владислав Гәыдша-ица
Гобечиа Владислав Алиас-ица
Гордеев Владислав Серге-ица
Гочуа Владислав Милтон-ица
Гочуа Владислав Руслан-ица
Давитиан Владислав Серге-ица
Демерчиан Владислав Роберт-ица
Егоров Владислав Андреи-ица
Едильсултанов Владислав Цъамалаид-ица
Елагин Владислав Алексе-ица
Емилианов Владислав Денис-ица
Еныкь Владислав Саид-ица
Задорожнаиа Владислава Дмитри-ицҳа
Замула Владислав Цъамал-ица
Зыхәба Владислав Даур-ица
Зыхәба Владислав Феликс-ица
Зизариа Владислав Адамыр-ица
Инацшьба Владислав Гаврил-ица

Какалиа Владислав Роман-ица
Какәубаа Владислав Гиви-ица
Какәубаа Владислав Львов-ица
Каленцъиан Владислав Витали-ица
Камкиа Владислав Вадим-ица
Карапетиан Владислав Самвел-ица
Кацба Владислав Омар-ица
Квитко Владислав Владимир-ица
Кеиан Владислав Владимир-ица
Кишмариа Владислав Тимур-ица
Кишмариа Владислав Феликс-ица
Коғониа Владислав Адгәыр-ица
Коғониа Владислав Соузар-ица
Колбаиа Владислав Анри-ица
Кононенко Владислав Владимир-ица
Константинов Владислав Серге-ица
Кослоглотов Владислав Зази-ица
Кәарацхелиа Владислав Алхас-ица
Кәазба Владислав Александр-ица
Кәытцниа Владислав Тимур-ица
Қацъаиа Владислав Радион-ица
Қацъаиа Владислава Иури-ицҳа
Қәычбериа Владислав Иракли-ица
Қьенцъиа Владислав Даниак-ица
Қьецбаиа Владислав Аркади-ица
Қьириа Владислав Ахра-ица
Ладариа Владислав Игор-ица
Лакашьиа Владислав Алиас-ица
Лакәиа Владислав Аслан-ица
Ларушкин Владислав Владимир-ица
Лейба Владислав Ренат-ица
Лемеш Владислав Павел-ица
Ливичев Владислав Леонид-ица
Логәуа Владислав Один-ица
Лукианенко Владислав Николаи-ица
Мадилиан Владислав Альберт-ица
Манкова Владислава Артиом-ицҳа
Матуа Владислав Алхас-ица
Матуа Владислав Рустам-ица
Миквабиа Владислав Лавренти-ица
Миносиан Владислав Руслан-ица
Минцъиа Владислав Гена-ица
Мышәба Владислав Адгәыр-ица
Никифоров Владислав Едуард-ица
Осиа Владислав Гәнари-ица
Отырба Владислава Алхас-ицҳа
Палаванзиа Владислав Алмас-ица
Патыков Владислав Иури-ица
Петрозашвили Владислав Денис-ица
Пивоваров Владислав Николаи-ица
Подорожни Владислав Михаил-ица
Потиомкин Владислав Григори-ица
Пачлиа Владислав Ныгәзар-ица
Пачулиа Владислав Ныгәзар-ица
Пачулиа Владислав Рустам-ица
Цилиа Владислав Астамыр-ица
Цилиа Владислав Витали-ица
Цилиа Владислав Витали-ица

Цимциа Владислав Ремзи-ица
Ромоненко Владислав Роман-ица
Сангәлиа Владислав Вадим-ица
Сафин Владислав Михаил-ица
Селезниов Владислав Багратион-ица
Синиаков Владислав Николаи-ица
Ситиагаев Владислав Михаил-ица
Сичинава Владислав Валери-ица
Смыр Владислав Денис-ица
Тишков Владислав Денис-ица
Тыфба Владислав Заур-ица
Таниа Владислав Артур-ица
Таниа Владислав Астамыр-ица
Тарба Владислав Беслан-ица
Тарба Владислав Саид-ица
Ткьебучава Владислав Едишер-ица
Феирзба Владислав Валери-ица
Филимонов Владислав Артиом-ица
Халин Владислав Валери-ица
Хатасевич Владислав Виачеслав-ица
Хынтәба Владислав Ровик-ица
Хәарцкиа Владислав Артур-ица
Хәарцкиа Владислав Руслан-ица
Хәацъаа Владислав Иан-ица
Хәытаба Владислав Анрик-ица
Хьиба Владислав Руслан-ица
Хагба Владислав Дмитри-ица
Хагәышь Владислав Беслан-ица
Харазиа Владислав Шарабат-ица
Хацъымба Владислав Тенгиз-ица
Хашба Владислав Арсен-ица
Царгәыш Владислав Беслан-ица
Цәышба Владислав Беслан-ица
Цкәуа Владислав Адгәыр-ица
Цыгәба Владислав Алмасхан-ица
Цәыцъба Владислав Адамур-ица
Ченгелиа Владислав Арзаман-ица
Черкьезиа Владислав Гарри-ица
Чириков Владислав Андреи-ица
Чкадуа Владислав Ельдар-ица
Чкадуа Владислав Тенгиз-ица
Чқониа Владислав Витали-ица
Чолариа Владислав Рамик-ица
Чыгәба Владислав Гасан-ица
Чыркба Владислав Гасан-ица
Чыхәба Владислав Ларик-ица
Шамба Владислав Дмитри-ица
Шаталова Владислава Владислав-ицҳа
Шергелиа Владислав Темур-ица
Цьения Владислав Даґа-ица
Цьергения Владислав Радион-ица
Цьидариан (Джидорян) Владислав Едик-ица
Цьопуа Владислав Алмасхан-ица
Цьопуа Владислав Дамеи-ица
Цьугелиа Владислав Астамыр-ица
Цьынцъолиа Владислав Гурам-ица
Цьынцъолиа Владислав Руслан-ица

Цума АХЭБА

ШЬАЛА ИҒЫХУ

Каман. Агәыргъарей агәырәей еилазәейт адггылағ. Агәыргъара – афашистцәа иахьрым-пытжәахаз Апсны даға ғәтәк. Агәырәа – зыд-лаңса аңстазаара тды лашьцахо, Аңсны атәицәа азәым-кәа-өыцъамкәа ртахара.

Аңгәей абзийе адггылағ ишеилазәаз адыруашәа, зны илағьыхза, икейкейуа ағанартуейт ажәәан, аха нас, ашәы рхыссы, птәкәак натгәойт. Урт аәбагы ирац-лабуейт аибашьра ахатагы. Азиаси тарақәаки раа-мышьтахь шытыбжыы умахауа, зны иаатынчрахойт, нас абзарбзанкәа ахькахауа убас иңжәойт, иаагызыгызуейт ашықәа.

Иқьыцшыәаа иблү, ихыбла-ғьыблауа аәнкәа, ихыжә-жәаны икажәу афымца лашара абакақәа, қазшаз ира-тәашьаны, аиааира згәз қабашьыәцәа ргәыргъа-чча-бжықәа, ишынейбакәу зеггы снәрыкәғаны, акыр мши-тхи имыцәац ауағы ацәа аниааиуа еиңш, сыбла иабозггы, слымқәа ирахауазггы, зеггы насхарштны, хәыцрак, гәалашәарак сама иейт...

Ажәйтәи ағәтәи рейғьырцшра, иаңтәи амш ишахыл-тыз иахьатәи...

...Абиблиа. Ашәкәы цшыа усоуп ишану: Анцәа рацхьа-за анышәаңшы далхны дишейт ахатца. Нас убри иватцыс далхны дишейт аңхәыс. Ахатца ихъзын Адам. Апхәыс – Ева.

Аңсуа мифологияғы ирыхъзу ала иухәозар, Дади Нани.

Рыпстазаара убрака имәасларц, нхартас-нтцырмас урт иритеит цыанат бақча, зеггырыла Каман иеиңшыз. Мап, сыгәра жәга, милаттә цәаныррам ари сзырхәаз. Цыанат бақча зейцшраз хәа Абиблиа ишануи, Каман зейцшроуи нейғурцшыр, Абиблиа зәыз длейәеиуа, ибла иабоз, илымқәа иахауаз нантә, Каман дтан ухәойт.

Абри аәыза цыанат бақча итәз Нани Дади изшаз ихәатәи иахыңейт. Агәнаха қартейт. Агәма шымбан хәа ззиқәаз атәа аәғылхын, ларггы илфейт, Дадггы иғәлңейт Нан. Схәатәи иахыңаз арака ишәтыңым ихәан, цыанат бақча итиңейт Анцәа.

Уртқәа зеггы бзиоуп, аха ишыаартцәыроу иахьатәи хаамта изладхәалоузеи арт угәтахыцрақәа, изцәара сахауейт апхьаә. Еидхәалоуп урт, еидхәалоуп, атдла амахә-тәкәеи аңашәкәеи шейдхәалоу еиңш. Ирыдхәалоуп ам-пытәахалаәцәа. Ихәдхәалоуп қарт, цыанат бақча рацхьа изитаз аңсуаагы.

Апалачцәа Сталини Бериеи рхаан Аңсны изакә мчымхараз изтагылаз қалацәажәарым. Мчымхара – кәа-шароуп рхәон ажәйтәуаа. Аха апалачцәа анықәзаа аш-тахь, цыанат бақча агәашәкәа ракрәа аңымхәрас, уааңза мчыла италахьаз азымхозшәа, шәааи, қашьцәа шәоуп хәа, хбақча агәашәкәа иахәгы ирзаақартит аңынышкәа.

Ажра жжуа ица дтахауейт, ихәейт. Агәнахара қазтәо ихъзоит, ихәта ихъымзарггы, имаға ихъзоит, ихәейт. Цыанат бақча (Каман) ихьчарц иалагоз, дкыдтцаны дыршыуан, ахәынтқарра дузза зеггы аңынышкәа ана-хагылаз, аха урт анықәзаа инаркны, цыанат бақча агәашә наиркырц, аңсымцқьақәа уаха арахь ирааиртам зхәоз, дматцзурауаәзар, дзықәшәоз акы затәык акәын – иматцзура дамырхуан. Аңсны дкамлейт аңшәыма затәык-ггы, убри агәашә аркра зматцзура нахтныцтәз. Уймоу, шәанаңбалбейт, хшыхдыртцәо шәымбәзои, аңшәмацәа хсасцәахейт, асасцәа аңшәымацәахейт, хбақча дырхәым-гейт, уаха иаашәмышытын зхәоз, рыпсы ахьынзатәо

рыбға рзейтцымхуа, акамчы рхыркәон. Уи ххәарггы, азәык-өыцъак рақәзам ари агәнаха зду. Иахьатәи абацәа, иахьатәи анацәа, абдуцәа, андуцәа, қазеггы ихәдуп уи агәнаха, қазеггы иаххароуп.

Иахьа, уаха изымчхауа данней, ғейтит қазшаз. Цы-нат бақча ишәыстаз, пату зқәышәымтцәз, аңыныш иаа-шәырхәаз, шәтәицәа ирейгьқәоу ршыаққьа нахтынцаны, иғьышәх, дадраа, мап анакәха, цыанат бақча мацара акәым, уаха адггыл шәбараны шәықазам, уаха ажәәан атцәцшра шәәтәахом.

Рацхьатәи абжыы қазкын қарт, рацхьа изитәз уи абақча, Каман, Анцәа ихәта итәартә. Ашьтахьтәи ибжыы рызкын егьырт, цынышрала агәашә аартны италоз. Ари атың шәарт, аңсымцқьақәа ишәәтәам. Нақ шәытцәтәууп. Ршыа ахтынцаны иғьырхроуп, рацхьа изыстаз ироуроуп.

Ажәйтәрей иахьатәи аамтәи нейлазәо, гәалашәара-хыцрақәак сышылаз, исызгәамтәзақәа Азыцшыағы снейт. Агәра мғашьас икаутцарызей, абри азыхьоуп Нани Дади ирзишаз хәа. Изныз, иңхныз, амра каңхоз, ақәаршәы лейуаз, иаңлом, иагхом, иаха ихьшәашәахом, иаха икәандахом уи азыхь, амра ишазымыбылуа еиңш, ақәа ишазымызәзәо еиңш, абан, абни ахахә иахьшы Естәи Қристә иөызцәа руазәк ишыа.

Сызлаз ахыцрақәағы, адггылағ сыбла иабозггы, схы нарцәызгарц, ажәәан ашқа схы санаәаха, қәаб дук иақараха, имца кәымпылха Каман аныхабаа иәахыкны, ажәәанағ акы аалашейт. Икалаз уиоуп, аныхабааи ари Азыхь цшыей иәархык, аңсәаха иөызаха, афашистцәа рхаирплан анаахыла, абомбақәа ркажьра иахьымызқәа, цыанат бақча ахьчаәцәа дара ртәы қартейт, қазшазггы ирманшәалейт: агәатцәахы итәшәейт еикәызжәашаз.

Егьаалашейт, блейхақәысрак иалагзаны, иткәацит зкажьра иахьаз абомба. Афашист иңгьыра қартейт – цыанат бақча абомба тәижьит. Цыанат бақча аңыныш дтызцозггы дара ртәы қартейт – ажәәанағ дшықаз еикәыржәейт ихаирплан СУ-25. Агәахы цысит адггыл – убас иткәацит, иазкамыжыцқәа иаанханы иақәыз абомбақәағы, иара ахаирплан ахатагы. Иаагынқьит, игызыгызит ашықәа. Аидара ирықәхаз рцәыхьантахан, иаазазамәейт атдлақәа, ауааңсыра хәиңш, адггыл рыенадырттейт ақаскынқәа.

Атқ ағәы инахысхьан Афон қанылбаауаз. Анака-арака икахауан, иткәацуан Акәантәи иаарыштыуаз арт-кәаңқәа. Ақьртүа қьырсианцәа ихтәкзаны ари ауа аихсра иағын адунеи ағы еицырдыруа Афонтәи ақьыр-сиантә ныхабаа.

Анака-арака ағәахәа абылра иағын амца зкыз аәнкәа. Зыхшыә иахытыз ауаатәыәса ирхыччозшәа, илацә-кәышыацәкәуан ажәәан иатцәахыз аетцәкәа.

– Сашьа, уеыргәгәа, сашьа ухатдами, уажәйтәкьа хнейуейт ахәшәтәыртәғы, иаачхә, уахәшыа дукәыхшоуп, – амашына лыбжыы тыәуейт амедицинатә еиқәшыа, аң-хызба қәыңш.

Лацхьа игылоу асакәса дыхәны дануп ахатцарцыс. Ихъз лыздыруам, ижәла лыздыруам. Аха уи илдыруейт қарт зеггы еилақхааша: цыанат бақча зырхәамгаз рытцаразы, рацхьа изитаз ихәурц азы, уи ахатцарцыс, доухала илашоу, қазеггы ихәшыоу иахтниттейт ирейхәзоу ахә – иахтниттейт ишыа.

Зыңсы таны адәы иқәу иахьа, иины адунеи икәнагалараны икоу уатцәы, қадсахааит уи иахтынтоу.

Каман, июль 13, 1993 ш.

БОРИС ГӘЫРГӘЛИА ДИИЖЬТӘИ 90 ШЫҚӘСА ЦУЕЙТ

Геннади АЛАМИА

АМҢА ААИХИТЦӘАР, АҢНЫ ДНЕИУАН...

Имахар акәын, аха иахәит... Имбар акәын, аха ибейт...

Қазшаз, Авраам дзы-хижыыз аңышәара иара өынтәгы дахижыит, иқкәынцәа рхы аңкы ица-ша зыкамлейт умхәозар. Убри акә-хап, ажәәан зейжъаз иара, иқкәын-цәа згәытцәхәәоу адггыл зихоз, урт рыпқәа рытқака иңсы ықазарц зитәхыз... Қазлаңшыз қалаңшаа-нза, «Бориа дукәыхшоуп!» – хәа анықәаңхыыз захауаз, «Баша ажәа цшзақәоуп, насггы ус ахәара ахатца иабанзаяәтә?» – хәа изымырха-уаз рацәаәзан. Аибашьра иацу арыц-қарақәа ирыцкуп аңсра ашыңылары. Амш каххаа ишыкоу, афы усны ухы еикәнажәар еиңш, Гәыргәлиаа ртаа-цәара ипсхашыгоу аңышәарақәа рзаанагейт аңстазаара. Аибашьра ианалага жәамш аатцуаны, ғьырхатца-рыла дтахеит Бориси Неллии рыч-кәын Абзагә...

«Ани Аңсадггылы» – рхәойт, ас-ейиңш аан рхьаа закәу дара, ани аңсад-ггылы роуп издыруа!

«Машәыршақә икамлейт қәкәын Абзагә итаҳарагы. Иахьей уахей иаб икнытә иахауаз ажәақәа дрызхы-цуан, игәникылон. Уи уаха атәацәа даахалатәар, иаңсуарей иңсадггылы рақәзан дызлацәажәоз, Аңсадггыл бзия ишбатәу, пату шақәтцәтәу, ишы-хьчатәу, ианатаххәгы ухы шақәтцә-тәу. Убри азоуп аға хәымга қадсад-ггыл данақәла, Абзагә, хшатарақ камтцәзақәа дзейбашьуаз, зегь рац-хьагы ихы зақәйтцәз. «Хәи, ухат-кы сцааит, Абзагә!» – ихәзаап аб, уқкәын хатцарыла дтахеит хәа аниар-хәа... «Уан уара дукәыхшоуп, Абзагә, хәа сиңылазаап сыңкәын, ичаразы ирхианы исымаз иматәқәа ишә-таны данысзаарга» – хьаа зыым гәак-ра шыкам лыртцәбыргуейт ан арт ажәақәа рыла.

Шакантә уи агәарабжьара сыб-жысыхьааз, шакагы сгәы азыбыл-уааз, иазыбылуазей иахьагы! Саб иакара зыхшара амал чыда рзын-зыжьхьоу азәы дыкоуп хәа сықазам.

Уи ибзоуроуп Алмасхан Гәыргәлиа иеиңш иказ, еишыәас ииңхьазоз иөызцәа, ауаа дукәа, ауаа цшзақәа рыәнацәкәа срылахәны, қазлеиуа-цәоу сазымхыццо, наунагза исыуа-цәа гәакьақәаны, ирыхшазггы иөыз-цәаны, исашьцәаны иахьысықалаз. Убри акәхап, ари атың цшза ианымаа-лазо ахтысқәа рымаза еиқәатцәа аил-каара схы задцысәыло. Шә-насыңк зыыз ауаа арахь имәахызгоз амәа цсхашьыгахан, исзаанагарызей хәа аныңшылары лзымгәыгьуа дзартәа-рыыз Ан? Харас илыдзәи аңстазаара зшаз лара, уи амәа изныкымкәа, иөынтәымкәа хәатцәс лгәы иалам-кацар амуа? Дгьыли-жәәани алуқәа рейиңш илейқәахан, алашара андыр-хәаша, агәаратә иазынхаз лашарада ишцаруей хәа лгәырәа леамтәкәа дшааиуаз ауп, лдуней тәәтәышыа-кан иатцәгылаз, шөымтәк ақәзарггы ирзейиңшыз ргәырәа лхала дазын-змыжыңыз лөыза имәа шғәхтәаз.

Насыңназа шыкам удыруа, шөым-тәк ақәзарггы угәы иааталашаз ана-сың, убла аңың еиңш уахызыауа, уңстазаара зеггы иахьугзалароуп. Уи еиңш ахыңшыа, аңстазаара азы-қазашьа ауағы дызхылтыз ирым-таны, ишыа иалазароуп. Убри акәхап, абриакәра гәырәацәгьа илңейиңшаз гәыгьра шәахәаңк алылбаарц лыл-зыршазггы Нелли Чыңцәа. Дызлана-галаз атәацәара, ауағы игәы тыган, дхаракны, дзықәшәалакгы ихы атәимырго дказтәоз аңсуара аңкар-рақәа рыла зыңстазаара еиңкааз таацәаран. Ара – дтаңан, дыңқан, диахәшан, дөызан... Лейиңш еиңыз-каарыз дарбану гәыла-ңыла, цста-заарала дызлахәхаз адунеи злейбар-кыз:

«Ара еилашуаз аңстазаара қад-садггыл зеггы иахьзаша бзиябара дук ахылтуан. Жәытәнатә аахыс аңшәмацәа рашта тбаа интыргоз ам-әақәа, рыжәлар рахь инаган. Арахь иаагаз амәақәагы сасыи, гәылеи-тахи рыгмызт. Ари аәнацәғы тәым гәыргьара, тәым гәырәа ыкамызт.

АМҢА ААИХИТЦӘАР, АҢНЫ ДНЕИУАН...

Сара исмахацызт ара азәы аказы дрызәаны, мап иңғьыркуа. Ихәлшо угҳархом, хьаас икаумтқан рхәон, хааукәыхшоуп хәагы наңыртцон. Ирхәон – иагьықартцон. Убраантәи акәхап иахьауа: «Исымхәар акәын, аха исхәазааит!» – хәа ажәақәа. Урт рыхлафаара мариоуп, изыхьказ аиа-шей амци ахаан аахыстәи рейғәгы-лара шакәу уазымхыңыуазар.

...Ххәычы даағаны, иңсы ахы-кәыз Чаарқьт ахабла анышә днама-даны, аб игәырәа днаталаны, иуаа-жәлар днарылагылейт. Аибашьра аан, аға хәымга Кәтол амацәаз ита-кны ианимаз, иқыта қажьны цьарггы дымцазейт. Уи абцар шытыхны дзы-мейбашьызарггы, зегь ахьгәакуаз иарггы дрыцгәакуан. Хәибашьцәа гәымшәақәа ахьтәаз атабиақәа рахь дныкәон, урт ажәейнраалақәа рзи-куан, дырзаңхьон, ргәы шытыхуан. «Шөымшәан, аиааира хара иахтә-хойт, хара қашоуп» – хәа раиңхәон. Абас агәырәа хьантә дшатцәз, даға гәырәак изаңлейт, – Гагра ахы ианақәитыртәуаз дтахеит иахәшыаңа Алхас Шьақьыл – уи Аңсны дафыр-хатцоуп.

Аибашьра ашытахьггы, зықә-шәаз сзымхозшәа, еиңта агәакра ду-

қәа сзыцшызаарын. Ҳақкәын еиҳабы Ахра ицстазаара далтцит. Шәымтак акәзаргғы, хгәырға схала сазынз-мыжыцыз схәыцқәа раб, аһнынза дзымаазакәа инарцәымға дықәлеит. Ацсреи абзареи рхәаа сзеилмырго, ҳақкәынцәа ғнағһацарц, иғнағһыр-ғһаларц ирызхаргылаз аһни, ашта атцыхәәғ раби дарей назаза ирығ-нрахаз ацсыжыртеи срыбжьахеит. Аха нас, аб, абду дызхьымзаз сара сахъзаны, исзынхаз иара ибарц ши-тахыз избаанза сшымыцхәымхо саз-хәыцны, сгәы еиқәысхәәлеит...».

Згәырғацәғһа иалыцшыны ахара ицшуаз апцхәыс кәығһа дырзымхәы-цыр ауамызт Борис быжьһы иахәшь-цәеи иашыцәеи. Уртһи лареи ргәырға акы акәын, еиҳау-еитцоу хәа икамызт. Ахаан аахыс таацәара дук еидкыла-ны изкыз, длашарбага-мғақәтцаган ирзыказ аиашһа еиҳабы дзыцһаз, агәәкра, ирмычхашаз рычхартә, ирылымшаша рылдыршартә еиҳа-гғы еизааигәанатәит. «Ҳани ҳаби иахзышьтартцаз ауасхыр иашһашәа-

лаз ацстазаара хәеиғызкааз, акы ҳацсаны, ҳажәлар рзы ххәартаны хкалартә еицш амға ҳақәызтцаз хашһа еиҳабы Борис иоуп. Ауағ гәыраз ду ихәтамызт асеицш алахьынтца, аха ханақәшәахгғы, ххы атцах-мырхароуп иара ус хзыртцоз иахатыр азы!» – ихәоит Борис иашһеитцбы, аҳақһым, Апсны Афырхатца Даур Гәыргәлиа. «Сыхһы еишыцәа шәһыкызтәыз, аешһа-еиҳә-

шьара агәыблышһа зәыстцааз, апсуа интеллигенция ртаацәара ду салахә-ны сказтцаз сашһа бзиахә Борис ихи-газ, нас итахашһа шыкалаз ала сара сыцсы тамзар акәын. Еицахгғы иара, хара ҳарцшышһа иақәшәоз иакә-хап итынхаз рзы акы сматәахәхарц, рынасыц сахаанхарц апсра сахзыр-цаз...» – арт, зышықәсқәа, зыцста-заара зегғы зашыцәа захәшьцәа, урт рыхшара, рһызцәа, ауа-атахыра ир-зызкыз Борис иахәшьа Дина Гәыргә-лиацца лажәақәа роуп.

...Апоет Борис Гәыргәлиа ииғуаз цстазааран. Ипоезиа унағһылацшыр, ауаһы дуаһны дказтцо ихымғацгашһа хәаақәызтцо апкарра хадақәа алум-каар залшазом. Борис ипоезиағғы дыртцаһын. Зықһыла иара иаа-замтацәа апстазаара акыба-зыбара инахыхәхәаны, ҳаракырак ахь из-хьарцшзар, Анцәа илаитцаз абағ-хатәра иабзоуроуп. Ажәеинраала зығуа дарбанзаалак апсадгғыл иазку жәеинраалак иадамхаргғы изымһыц дыказам. Доусы рһышһа

рхатдашһан изыкалом умхәозар. Борис Гәыргәлиа ипоезиағғы зыга-ра узымгаша цәахәакгғы ацимтца-зеит, ицстазаарағ игәы тығғығаа, ицсадгғыл, иуаажәлар, иһызцәа дшырзыказ азы гәығбарак узцәы-рызгаша шһағәк каимтәеит. «Иахьей-уахеи са исыхтысуа, гәтыхас, гәыхьс исымоу; сыцстазаарамға сызнысуа ззыскуа хыма-цсыма», – хәа ззи-хәаз ицсадгғыл ағацхәа уал иқәы-мкәа ишәеит Борис. Шһала, усла зтцакы ыртцабыргу иажәақәа, ицәа-хәақәа – ицшыоу ажәақәоуп, цәахәа-қәоуп. Ауаһы ицсы танатцы, ицста-заара хдырхагоушәа, дзыццоу ахәа-ра хцәыуадағуп. Иаххәар акәын, аха иҳамхәәзеит, зычкәын апсад-гғыл дацсататәхаз ахатца, ихы атца-мырхакәа Мрагыларахытәи афронт акны аға иғагылаз апсадгғыл ах-чацәа, ихатә ғырцшала ирылым-шашазгғы рылдыршартә иказтцаз дышрацхьагылағу. Иахьа Борис Гәыргәлиа дызнысыз амға уаны-цшылар, зцһар иатцалан Голгофа ихалоз, ҳара зегғы хәғәнаха ххыхны, ххацкы иицаз Иаса Қырсә уизым-хәыцыр залшазом. Ҳазшаз, хшамкәа, иеицш хәипшны хзишаз, ҳажәа усла артцабыргтра халшо хкаларц азы ауп. Усеицш злахьынтцоу анеиҳаха, адунеи амц иакапаннны ихышәтцзом, аиаша аиааниуеит. Ажәала, усла, хаташһала хәцстазаарағ аиаша апыжәара ама-зартә иказтцоз Борис, адәахьала иши-нимырцшуазгғы, ғһытцкала дмаа-цсар ауамызт.

Ирххацәоу адақәа мышкызны идымтәтәар калом...

Борис ГӘЫРГӘЛИА

АХАТӘЫ БЫЗШӘА	
Сара сбызшәа рғьытцакуп Сышьһақәа сзыхшаз. Урт адунеи иахаануп, Уи акәхап ас изшлаз.	Сара сбызшәала ицәажәом Миллионһыла ауаа, Аха сбызшәала ицәажәоит Зқышықәсала ауаа.
Сара сбызшәоуп ирхылтцуа Сырғаш трысқәа бжыыс. Са сқытақәа, сыбла ихымтцуа, Сбызшәоуп ирхоу цсыс.	Ицбашәымшһан, хатәы бызшәада Сгәеисыбжь цқһа ишәмаҳар, Сан слаазар хатәы бызшәада, Иалшон сғаҳахар!
Сара сбызшәала ицәажәоит Сыдгғыл, нас ишца! Сара сбызшәала игәжәажәоит, Сымшын ацәқәырца.	– Ашһаартцәыра халагылоуп, аибашһра цоит, сан. – Цһара рыцҳарак умыхьзааит, сара ицсыша, нан. – Адтца ҳартәит хәихабыра, Акәа нҳажьроуп, сан.

АНИ АЦЕИ

– Аибашһракны адтца закәануп, иааурызеи, нан.
– Хәыч гәартак хамзырха итагылоуп, урт рыцҳами, сан.
– Абыргцәа ҳакоуп, ҳархылацшуеит,
урт урцәымшәан, нан.

– Ҳабла ишабоз апсһацәа ршьит, ақәылағцәа, сан.
– Абцһар шәкыуп, ишәмышьтындаз,
шәара шәшьоуцәоуп, нан!

– Урт – цһаханым идәықәахтцаз, рцынхәра аауеит, сан.
– Ацәғһа зыршо, ацәғһа иақәшәоит, хаир рбом, нан!
– Саби барей Акәа шәалган шәызгарцаз сааит, сан.
– Уаби сареи хәһны ҳакоуп, цһаргғы хцазом, нан.
– Ҳара иҳақәлаз ақәыцһмақәа, шөрыцҳаршһазом, сан.

– Ақәыцһмақәагғы лажәлоуп,
лажәтцас руахта калoit, нан.

– Сыцсахы цжәоит, сылағһырзқәа сзынкылазом, сан.
– Уара ухатцоуп, абцһар укуп, ҳаумырцхашһан, нан.
– Сыканатцы, сыхгғы сеигцом, даргғы сшәтом, сан!
– Сычкәын, ухы уеичаҳала, уангғы дрыцҳауп, нан.
– Ҳақәитрада апстазаара зхәартәгәышһой сан?!
– Аҳақәитрагһ уара узами иззыстаху, нан?!.

АБЗАГӘ

Жәаха-жәамш иукын абцһар хатцатцас,
Сычкәын хәычы, сгәатцәеилычца, сдоумыжьһа!
Уашәақәлацәеи уареи ишәоуит лахьынтцас,
Ацсынтәылаз шәыцсы тышәхырц, иара еиқәурхарц...

Жәаха-жәамш шәабцһар жьышуа лахәатцас,
Икыруа иаххалаз алахәақәа ташәырхарц.
Жәаха-жәамш шака ууз, шака кауцаз,
Азхоит сычкәын, ужәлар ргәатцағһы унхарц...

Сычкәын хәыч, урт тоурыхуп измадоу,
Ацсынтәыла, уцсы атәыла иазынхо.
Ацсынтәыла гәашһамхс иамоу, ацсы зләтоу,
Атәеицәа роуп цсыс иахало, изанхо.

Урт еитцәацһаа, Ацсынтәыла иахарку,
Уаргғы азәыхәа унарыцлазар сызкәыхшоу,
Уи насыцуп ахатца изы, иҳаракуп,
Ахатцареи апсуареи рзыхәа ишоуп.

Аха иуцәызцом сара сзыхәан ихьантоуп,
Сықәрахьымза, умра заа иахьташәаз,
Уашәахә зласхәои, унышәынтра аханы стәоуп,
Згәыцра ғыцәаз, згәы тдыблааз, зыбла зыхшәаз.

АХАХӘ ААМЫСТАШӘА

Иахьарнахыс иаҳа хатыр уқәыстцоит,
Ахәхә аамышташәа – издыскылаз сыцсы.
Сычкәын дахьышьтоу ихатцғылара удыстцоит,
Уи дамеигзазеит уара узыхәангғы ицсы...

Иахьа сара скыбағ, сгәыбылра уластәеит,
Уизғыларц сарцыс-сеибашһы бакас.
Ихәыцрақәа утан, амға уқәыстәеит –
Шә-цстазаарак ирызхоит, урт цсыс иухаз!..

АЦСЫНТӘЫЛА

Ацсынтәыла, сыцсы атәыла,
Рыцсы алартәеит ухьз жәларак;
Имахәғараан, рымч еинтәыла,
Утәеицәа шейдгыламгһ цһарак,
Уара иуцуп гәыла, цсыла,
Иказаргғы ааигәа, хара,
Иашьтам, ирбом атыц цсыла,
Иазхьуеит раштағ анхара...
О, цсхатцагоуп, инасыцуп,
Атәеираз раб ихәыштәара;
Ацстазаара рызто цсыцуп,
Рҳақ цһанат ахь урт раара.
Аха ауатәығәса рыцсабара,
Ацәымцац, ацқһара зхәынго.
Азғәа-ғкы баапс, амч лашьцара,
Аҳақ иапықәсыло, имлаго.
Убас икоу амчра гәымха,
Азкашәеит Ацсны иахьа.
Сҳақ, сдоуха, стәоурых еиқәымхарц,
Сыжәлар зеинымларц ғацхәа.
Уи иканатәеит ашһа рғәашха,
Стәыла иавымсит зымға;
Аеахьнагзеит сыга, сышьһа,
Сара истатәарц агәырға.
Ари картәеит апсуа ишһала,
Шәышықәсала изыхьчоз зшһа,
Урт аимтцәацәа, тынч, цшһала,
Стәыла мтарсны изцоз цһшәа.
Ари рыхәшьадит иааз Қырттәылантә,
Атәым бцһар кәалзыс икатца,
Изтаху ҳа хшһамхышгылар,
Изтаху хкамлар зынза...
Ари картәеит Ацсынра антытц,
Икоу апсуаа дыршәарц;
Урт рыцсадгғыл ахь ихьампшырц,
Уахь ахынхәра ргәы ахдыршәарц.
Ари картәеит сара сыдгғыл
Акны изыцшааз зуахта...
Ари ртахуп апсуа ицсадгғыл,
Нышәынтрацдәкһасгғы изыхәтам!
Сара издыруеит сҳақ шмызуа,
Сацәымғашһо изгоит агәра,
Сыдгғыл иақәлаз итәы зылтцуам,
Аимтцәағ дзыгһацом ара!..
Ирызҳауеит са стәыла ахшара
Рғәамч, рыцсадгғыл разгьыкра.
Урт калoit ара илашаран,
Адгғыл иақәлахарц дара!

Октаи ЧКОТУА

Q-ФОТОСАХЬАКИ ИРЫЗЦЭЫРТЦУА АХЭЫЦРАҚӘЕИ...

Икалап шәара кырынтә ижәбахьазар актәи афотосахьа. Ари сара зегь реиха бзиа избо атоурыхтә фотосахьакәа иреиуоуп, насгьы софис ағы иишашоу сәацхьатқьа атзамц икыдуп. Амш иалагзаны акырынтә сахәацшуеит, сазхәыцуеит, еиуеипшым ацәаныррақәа сызцәыртцуеит. Ари зеи-пшыкам фотосахьоуп, ихаәсыз аамта атәулара акынтәи иахьатәи хаамтахь иаизшәа, ҳаблақәа иртәцшны акы хзеитарҳәарц атахушәа..

Досу уи еипшымкәа аххәаа азыкартқоит, иаба, ишца, ианба тыхыз, насгьы итызда хәа еиуеипшым агәаа-нагарақәа ыкоуп. Абарт зегьы реицш, иара афотосахьағы иарбоу ауаа рлахьынтәгыи еилкаазам... Иахьа ҳара иахдыруа урт шәта рымамкәа, шытахька хынхәышыа змам амәа лашьағы җымт ашышыхәа аамта атыша илтахәағы ишцаз ауп.

Уахьыхәацшуа, рыматәақәа еимыжәжәа ишыкоу ала иубартоуп урт злытцыз рыцхашьара злам ақәцара. Раа-цсара агәыцра змам рхағқәа ирнубаауеит, агәтынчымреи агәыпжәареи рыла итәуп, аха убас ишыкоугьы аибашьра иазхиоуп, избан акәзар рнапкәа рыбцъаркәа гәгәала иркуп... Исыздыруам, икалап сара ус сгәы иааназар...

Асахьағы иаагоу ауаа зегьы рыцсадгьыл гәхьаагарала, ахаан ирзымдыруаз, зыхьзгыи рмаҳацыз атыцкәа рғы изны ицеит. Издыруада? Икалап урт даеа шыоуы рзы еғырт атәым тәылақәа рыпсы ақьыртқазар...

Уи акәзми ҳара зегь реиха ибзианы иахдыруа – еснагь атәымуаа рзы ҳацстазаара атарҳара!...

Рацхьатәи афотосахьағы иарбоу ауаа рғацхьа алаш-цара ыкан, атыша, хынхәышыа змам амәа ыкан. Урт цeit, иара убри алашьцара иналазйтит...

Аәбатәи афото зынза даеакуп. 150 шықәса рышьтахь, рабдуца хтәаны изларгаз амәа лашьцала ихынхәны, зыцсадгьыл ацхыраара иахьаз 33-өык арпарцәа... Ҳажәлар ртеицәа гәымшәақәа, Афеникс еипш, еитах ацс-ра иаиаит...

Урт ибзиатқьаны ирдыруан иахьцоз, изызцоз, ауа-дафрақәа, апроблемақәа, ухәан-схәанқәа, уззымиаиуа хәа ицхьаз ацынгылақәа зегьы шрымазгыи. Актәи асахьағы иаагоу ауаа реицш акәымкәа, урт агәыгреи, агәацыхәареи, амч-алшареи рыла итәын. Убри ак-нытә, урт ахьдырхәырц азы ирдыруа, мамзаргыи ир-зымдыруа рғацхьа иқдыргылаз ацынгылақәа зегьы рыхганы, Адацазар ақалақь ағы икоу «Ажәытә Га-раж» ағацхьа акынтә излагаз рныкәарапшыа аиба-шьра аналәа мышқәак рышьтахь, август 25 рзы их-дыркәшеит. Атоурых аирониа шәахәацш – ари калейт Ацсны Иреихәзоу Ахеилак иаднакылаз «Ацсны Ахьы-пшыма Адекларация» аәбатәи ашықәс аены, насгьы уи аокупациатә мчкәа ркомандақатқәа цәгьа Гиа Карка-рашвили «Иаттахар Ацсуаа, шә-нызқьык нҳартқоит!» хәа ацсуа телехәацшрағы данмақаруаз амш аены. Урт Ацсны Гәдоутә ақалақь ахь инейт, Мустафа Вурдум иеипш иказ зыцкәын затә аибашьрахь дганы агаражқәа ркынза инеиз абәәеи, Суна Хециапҳа леицш икоу, иахьа дымцазар, данбацои хәа зхәоз анацәеи шытахька иааныжьны...

Oktay ÇHKOTUA

İKİ FOTOĞRAF VE DÜŞÜNDÜRDÜKLERİ...

İlk fotoğrafı çok sık görmüşsünüzdür, en sevdiğim ta-rihi fotoğrafların başında gelir, çalışma odamda tam karşımda duran ve gün içinde defalarca kez bakıp üze-rinde düşündüğüm ve çok değişik duygular yaşadığım, sanki geçmişinin derinliklerinden süzülerek günümüze ışınlanan ve gözümüzün içine bakarak bizlere bir şeyler anlatmaya çalışan olağanüstü bir fotoğraftır...

Herkes değişik şekilde yorumlar, nerede, nasıl, ne zaman ve kim tarafından çekildiğine dair türlü rivayetler var. Ancak bütün bunlar gibi fotoğraftakilerin akıbetleri de belli değil.. Bu gün artık geri dönüşü olmayan karanlık bir yolda sessizce yok olup gittiklerini biliyoruz o kadar...

Şöyle bir bakınca, sadece kıyafetlerinden bile nasıl ama-nsız bir mücadelenin içinden geldikleri açıkça belli oluyor. Yüzlerindeki ifadeler yorgun, umutsuz, endişe ve hatta öfke dolu, ama her an savaşa hazır, zira eller tetikte...

Bilemiyorum, belki de bana öyle geliyor...

Resimdekilerin tamamı büyük bir ihtimalle daha önce hiç bilmedikleri, hatta adını bile duymadıkları coğrafyalarda vatan hasretiyle kaybolup gittiler. Kim bilir? Belki de o yeni topraklarda başkaları için can verdiler...

Zaten en iyi bildiğimiz şey değil mi, hep başkaları için can vermek!...

İlk resimdekilerin önü karanlıktı, uçurumdu, yok oluşa giden, dönüşü olmayan bir yoldu. Gittiler ve o karanlıklarda kayboldular...

İkinci resim ise bambaşka. 150 yıl sonra, işte o sürgün coğ-rafyalarında yitip gidenlerin ardından, onların yokoluşa doğru gittikleri o karanlık yoldan geri dönerek anavatanlarının imdadına koşan 33 genç...

Zümrüd-ü anka kuşu gibi her defasında küllerinden yeni-den doğan ulusumuzun yiğit evlatları...

Onlar, her türlü zorluğa, sıkıntıya, söylentiye ve aşılmaz zannedilen engellere rağmen, nereye ve niçin gittiklerini çok iyi biliyorlardı. İlk resimdeki aksine, umut, heyecan ve enerji doluydular. Bu yüzden kendilerini vazgeçirmek için bilinçli ya da bilinçsiz, önlerine konan tüm engellerin üstesinden gelip Adapazarı **“Eski Garaj”** önünde çıktıkları kutlu yolculuklarını 25 ağustos günü, yani savaşın başlamasından sadece 11 gün sonra ve tarihin de cilvesine bakın ki, hem Abhazya Yüksek Sovyeti tarafından kabul edilen **“Abhazya Bağımsızlık Dek-lerasyonu”**nun 2. yıldönümünde, hem de Gia Karkarashvili denilen o soysuz işgal kuvvetleri komutanının Abhazya te-levizyonuna çıkıp, salyalarını akıtarak, **“100.000 Gürcüyü feda etme pahasına da olsa 97.000 Abhazı yok edeceğiz!”** hezeyanlarını savurduğu bir günün sabahında Abhazya’nın

Абарт афотосахьак еицны сырзымхәыцзацызт... Ааигәа, нанхәа 25 иазкны цәахәақәак рыфәа аныстахха аамтазы, сәацхьа икнаҳаз атоурыхтә фотосахьа сахәа-цшуан, абас ала сгәағы иааит... Мышқәак рышьтахь, сәыза гәакьа Унал Гәыргәылиеи сареи телла ҳанцәажәоз, убри атема аацәыригеит, «Сара абарт афотосахьак ры-ла аколлаж кастцар стахуп, цәахәақәакгыи сызөыр, даа-ра ибзиахон...» хәа анихәа, саргыи баша ахәыцра сыз-цәырымтцаарын схәан, еиҳағы гәаццыхәарала абарт ацәахәақәа рыфәа сеазыскит...

Аәбатәи афотосахьағы икоу ахағсахьақәа, еснагь ишысхәо еипш, иахьагыи еитасхәоит, адиаспораа рыц-садгьыл ахь рымәа наунагза иаазыргыз роуп... Урт рац-хьатәи ашьаға ақатцара рзымгәагыизаргыи, урт рышьтахь азәгыи аибашьрахь дзааиуамызт, аибашьра ашьтахьгыи ацсадгьыл ахь анеира ағаньгьра азәгыи ихағы, игәағы изааиуамызт... Убри азоуп урт рзы «хмилиатә гәадурақәа роуп» хәа зысхәо...

Аибашьра қалаанзатәи амшқәа раан, Владислав ду: «Аибашьра алагар, рацхьатәи амшқәа адиаспора акынтә зақәа хзаарыда?» – хәа дансазтцаа, рацәак сзымхәыц-зақәа, «50» хәа аасғытқьейт, иаргыи инапы астал ины-қәыкшаны: «Уи ҳара иҳазхоит!» иҳәейт. Рацхьа исзеи-лымкааит уи ус зихәаз. Аха, анаәс еиыскааит, «Уи ҳара иҳазхоит» хәа дзыргәыргьаз. Избан акәзар, ибзианы идыруан, рацхьатәи ашьаға ақатцара акәын ихадаз, урт рацхьатәи ацхьагылаөцәа, рацхьатәи аеыуаөцәа лацшхы-рпагас икалар, насгьы шықәсырацәала ижьакқаз ацацха аартны ашәхымс инахысыр, нас урт раамышьтахь азхытц еипш ишдәықәлаша идыруан...

Ҳпоет ду Баграт Шьынқәбагыи абри атоурыхтә шьаға акыр шықәса рацхьа иазгәеимтазази? Иажәеинраала «Шьишь Нани» акны акыр этцазкуа ацәахәақәа рыхәтақ, абарт ҳазлатцәажәо аанамырцшзои?...

Уандухалак Амшын Еиқәа
Ур, уөныжәқәа имыззахьоу,
Акарма рыкәных архнышьнақәа,
Амца еиқәутцап ицәахьоу!

Асаба ақәтәа аоны архәарағ
Иубоит аҳәа мәашьахуа,
Икных, икных! Уи ақәпарағ,
О, изылшода иалшахуа!

Шьышь, нани, шьышь, нани,
Уцәа, сарцыс, уанани,
Рыөны укам уаби уани,
Амшын Еиқәа уамами!

Нас уи аҳәа уцсадкылаз
Ахьыз зларгоз уабацәа,
Ахатца-ихатца, уцсадгылаз
Рацхьа унагыл ақәцацәа!

Шьышь, нани, шьышь, нани,
Уцәа, сарцыс, уанани,
Рыөны укам уаби уани,
Амшын Еиқәа уамами!

Убас иагыкалейт... Шәышықәсеи бжаки рышьтахь, алашьцара иагәылтцызшәа, Ацсуа ҳәынтқарра атоурыхтә тарчеи шытхьны, ажәеинраалағы ишхәоу еипш, амшын ихытцны рыцсадгьыл ахь иааит, адунеи акәакьқәа зегьы

Gudauta kentinde noktaladılar. Arkalarında tek oğlunu savaşa uğurlamak için garajlara kadar gelen Mustafa Vurdum gibi bir babayı, **“Bu gün gitmezse, ya ne zaman gidecek?”** diyebilen Suna Khetsiyapha gibi bir anneyi ve daha nicelerini bırakarak...

Bu iki resmi yanyana hiç düşünmemiş ve birlikte dege-rlendirmemiştim... Kısa bir süre önce aklıma 25 ağustosla ilgili bir kaç satır yazma fikri düştüğünde tam karşımda asılı duran o tarihi resme bakarken bu fikir oluştu... Bir kaç gün sonra da telefonla konuştuğum değerli kardeşim Ünal Gurguliyi aynı konudan bahsedip, **“Bu iki resimle ilgili bir kolaj çalışması yapmak istiyorum, hatta bir de dörtlük yazabilirsem ne ala...”** dediğinde, **“Olursa bu kadar raslantı olur!”** dedim ve daha bir şevkle kaleme sarıldım...

İkinci resimde yer alanlar, her zaman söylüyorum şimdi de ifade edeyim, hiç abartısız, diyasporaya anavatan yolunu ebediyen ve ardına kadar açanlardır... Eğer onlar, o ilk adımı atma cesareti gösteremeseydiler, ardından ne savaşa gelebilen olurdu, ne de savaştan sonra bir tek kişinin bile anavatana gel-meye yüzü...

Bu yüzden onlara yüz akımız diyorum, onların her biri bizim ulusal gururumuz...

Savaş arefesi günlerde Ardızınba’nın **“Savaş başladığında diyasporadan ilk etapta kaç kişi gelir?”** sorusuna fazla dü-şünme fırsatım da olmadığı için gayri ihtiyari **“50”** demiş, o da **“Bu bizim için yeterli!”** diye yumruğunu masaya vurmuştu. Sonraları çok daha iyi anladım onun neden **“Bu bizim için yeterli”** diye sevindiğini. Zira o ilk adım atılırsa, o ilk öncüler; o ilk atlılar, sihirli bir anahtar olup yıllarca pas tutmuş olan o köhne kapının kilidini açarsa, arkasının sel gibi geleceğini iyi biliyordu...

Zaten büyük şairimiz Bagrat Şinkuba’da yıllar öncesinden sanki bu tarihi adıma işaret etmemişmiydi? Onun **“Şiş nani”** ya da diğer bir söylenişle **“Sürgünzedelerin ninnisi”** adlı şiirinin önemli bir kısmı bir bakıma bu gün yaşadıklarımızı işaret etmiyor muydu?...

**“Büyüyünce yar denizi
Geçip de gel, bul evini
Sarmaşıklı arınışnani
Kurtarıp yak ocağını**

**Tozlu paslı bir köşede
Seni bekliyor kılıcın
İndir onu, al eline
Sana yeter o cephede**

**Şiş nani, şişi nani
Uyu yavrum, aah! bebeğim
Annen, baban, nerede, hani?
Deniz bağrında meleğim...**

**Kılıcını bağrına bas
Ataların şan aldığı
Yığitsin sen! Geç önüne
Yurdun için savaşının!**

**Şiş nani, şişi nani
Uyu yavrum, aah! bebeğim
Annen, baban, nerede, hani?
Deniz bağrında meleğim...”**

Aynen de öyle oldu... Bir buçuk asır sonra adeta kara-nlıkların içinden çıkarcasına, ellerinde tarihi Abhaz Krallığı’nın el bayrağı, tam da şiirdeki gibi denizi yarıp, dünya’nın dört bir

ркынтә... Насгъы рашьдәа ирыцланы, ашьа рыцкатәаны, рыцсы рыцакәтданы, рыцсадгъыл афы аиааира рыцгъы-дыркылеит...

Иахъа уи афотосахъафы икоу азәырфөы рыцсадгъыл афы рыкәцара иацыртцойт, аекономикафы, атцарадырра-фы, акультурафы, аполитикафы... Ажәакалa, ацстазаара ахырхартакәа зегъы рөы Ацсни ацсуа жәлари рцеипш ар-гылара иазаацсойт.

Сара убарт срыламызтгъы, 33-фык хатәгәацхарала иааз уи рацхъатәи агәыц иазкны итцегъы исхәаша сыман, еиха инартбaау афымтагъы сыфуан. Амала, ацсуа жәапқа ишахәо: «Итәаны ирымбаз дгыланы иөыдирбон!» еицш икамларц азы уаха схәом... Амала, хәарада, хажәлар рөахәы ахәара иакәитү хашәкәыөөцәа абри атема иазаатгыланы ажәәкәак азыркыр цәгъамызт.

Аиашазы, абри ицшьоу аус афы хауаажәлар руал-цшьа нарыгзеит, убри акнытә азәгъы иара ихы кәним-шьароуп... Ишысхәахәоу еицш, зегъы руалцшьа нарыг-зеит, цьоукы аибашьратә фронткәа рөы, цьоукы даеа фронткәак рөы...

Аибашьра ашьтахь Тьркәтәыла санца, саб иашьа иц-шәмацхәыс Базха санлацәажәоз, атема иара ахала Ацсны-ка ииасит, «Сычкәын! Угәы ишцаанаго, аибашьра абцъар мацарала шәиааиз цьушьома? Сара уи аибашьра цонатцы, смилат еикәырха хәа слагырзышо Анцәа симыхәкәа уахыкгъы схы ахчы икәсымтцеит. Абарткәа зегъы лтцшәа рымазамзи?». Абас дсазтцааны, Анцәа ихәаракәа анла-мхәхәа, ицъашьаны схәажьы гылт, насгъы уажәы абра икам ахцатәи асахъагъы, даеакалa иухәозар, идуззоу, иах-зеипцу асахъагъы аагәастеит. Сара ахаангъы абас сгәы иаанaгомызт, сара сзыхәан Базха Акәыркан ацъхареи, анамаз акреи рыда даеакы дазәлымхауп хәа сыкамызт, насгъы шыжыынза Ацсны азы дтцәыуо, дныхәо дшыказ цъара исахаргъы исызхатцарымызт... Ус анакәха, абас лара леипш шакафөы ыкадаз, насгъы шака «фронт» афы абас акәцара мөапысуаз...

Атдыхәтәан, рыцхарас икалаз, рацхъатәи афотосахъа-фы иказ ауаа фотосахъа мацара ауп иахзынхаз... Аөбатәи афотосахъафы икоу ауаа ркынтә иаанхаз аказар – адунеи зегъы зыршанхаз аиааира дуззеи адеипш лаша ахь хназгаша ацха тбааи хзынхеит...

Агәра згойт, хажәлар рцеипш ахь инеиуа ари ацха, цоурыхтә лшарак ахасабала, хажәлар науагза гәтынч-рыла икәсуеит хәа...

Рыбжьара аказаара, хъзы-цшаны изыцхъазо хатәгәа-цхарала иааз 33-фык рацхъатәи агәыци, урт ирышьтагы-ланы ацсадгъыл ахьчаразы зшьапы икәгылаз хдиаспораа афырхацәа зегъы рөацхъа бзиабарала, хатырла схыр-хәойт...

Абагба Бахадыр, Агрба Рывдан, Агрба Хицъаби, Ақаө-ба Ахмет, Аргәын Арда, Аргәын Нежъат, Аргәын Зафер, Агәмаа Синан, Ацәлахәа Ерхан, Ацәызба Зулфи, Цьер-гениа Цьошкун, Лазариа Ерцъумент, Сижъажье Мөхмет, Каитуга Мухаррем, Цьокуа Оздьан, Цьокуа Музаффер, Цыба Ефкан, Куцба Оккан, Куцъба Нецъми, Кәазба Ведат, Тхастыкәа Аслан, Кыылба Бурхан, Аидын Туран, Габлиа Мухаммед, Аөзба Тунцьер, Атәрба Гиурбуз, Гәогәуа Сонер, Иашба Шамил, Инацшьба Мустафа, Ашәба Али, Барчан Ахмет, Уардым Уфук, Чкотуга Оқтай...

köşesinden anavatanlarına geldiler ve buradaki kardeşleriyle birlikte, kan dökerek, can vererek o muhteşem zaferi kucakladılar...

Bu gün o resimdekilerin bir çoğu hala anavatandaki müca-delelerini sürdürüyor, ekonomide, eğitimde, kültürde, siya-sette... Kısacası hayatın her alanında Abhazya’nın ve Abhaz halkının geleceğini inşa ediyorlar.

Aralarında bulunmuyor olsaydım eğer, 33 kişilik o ilk gö-nüllü grubuyla ilgili çok daha farklı ifadeler kullanır, çok daha kapsamlı bir yazı yazardım. Ama gurur ve kibirden Allah’a sığınırım. Zaten yakışmazdı da, zira bir Abhaz atasözünde ifade edildiği gibi “Yitüanı yırımbaz dgılanı yıcdıyrbon!” durumu sözkonusu olurdu... Ancak hiç çekinmeden ifade edeyim, çok daha doğru olanı, onlarla ilgili yazılması gerekenlerin toplumumuzun eli kalem tutan aydınları tarafından yazılması ve ağız laf yapan büyükleri tarafından söylenmesiydi. Olmadı... Çünkü ne yazık ki son zamanlarda herkes, kendi açısından eksiklik olarak düşündüğünü bir başkasının yaptığını yok ederek kapatma derdinde... Halbuki bu konuda toplumumuz üstüne düşeni yaptı zaten, yani kimsenin kendinde bir eksiklik hissetmesine hiç de gerek yok. Sadece bir adım öne çıkanları, (kendilerinin bu konuda herhangi bir beklentileri olmasa bile,) bize yakışır şekilde onurlandırmayı bilsek, yeter de artar bile... Dediğim gibi, herkes görevini yaptı, kimileri askeri cephelerde, kimileri ise başka başka cephelerde...

Savaş sonrası Türkiye ziyaretlerimden birinde rahmetli amcamın eşi Bazha cıcannemle konuşurken konu ister is-temez Abhazya’ya gelmiş, *“Yavrum, sen o savaşın sadece silahla mı kazanıldığını sanıyorsun? Ben o savaş boyunca, bir tek gece bile, milletimi kurtarması için gözyaşları için-de Allah’a dua etmeden başımı yastığa koymadım, bütün bunların etkisi olmadı mı acaba?”* diye sorup kendi yaşa-dıklarını ağzından kaçırınca, tüylürem diken diken olmuş ve şimdiki burada yer almayan üçüncü bir resmi, yani büyük resmi farkedebilmiştim. Ben, Bazha cıcannemin o sıralar Kur’an okuyup namaz kılmak dışında herhangi bir şeyle ilgileneceğini ve Abhazya için sabahlara kadar gözyaşı döküp dua edeceğini asla tahmin edemezdim... Demek ki daha kimler kimler varmış onun gibi ve kaç cephede mücadele veriliyormuş...

Sonuç olarak, ilk resimdekilerden geriye, maalesef bir tek o resim kaldı gibi görünüyor. Ya da Gurguliya Ünal kardeşimin şairane sezileriyle ifade ettiği gibi onlara da haksızlık et-meyelim, belki de ikinci fotoğrafta kahramanlaşan evlatları, yaban topraklarda filizlensinler diyerek sürgün denen o büyük acıya göğüs germekle mücadele etmişlerdi...

İkinci resimdekilerden geriye ise, dünya’yı hayran bırakan parlak bir zafer ve aydınlık geleceğimize uzanan sapasağlam bir köprü kaldı...

Bilinmezliğin içinden gelerek halkımızın geleceğine uza-nan bu köprünün, tarihsel bir fırsat olarak ulusumuzu sonsuza kadar taşıyacağına inanıyorum...

25 ağustosun 25. yıldönümünde aralarında bulunma gururunu yaşadığım 33 kişilik o ilk gönüllü grubuna ve onların ardından cepheye koşan tüm diaspora kahramanlarımıza sevgi ve saygıyla...

Alfabetik sırayla: Abağba Bahadır, Agırba Rıdvan, Agırba Hicabi, Akoyba Ahmet, Argun Arda, Argun Nejat, Argun Zafer, Agumaa Sinan, Açlaxua Erhan, Açüzba Zülfü, Aşuba Ali, Atarba Gürbüz, Ayüdzba Tuncer, Barçın Ahmet, Cergeniya Coşkun, Cokua Özcan, Cokua Muzaffer, Chkotua Oktay, Gabliya Muhammed, Gogua Soner, İnapşba Mustafa, Kaytuka Muharrem, Kucba Okan, Kucba Necmi, Kuadzba Vedat, Kilba Burhan, Lazariya Ercüment, Sijaje Mehmet, Thastikua Aslan, Trako Aydın, Tsıba Efkana, Yaşba Şamil ve Wardım Ufuk

САИДА ДЕЛЦХА ДИИЖЬТЕИ 60 ШЫҚӘСА ЦИТ

Гунда САҚАНИАЦХА

ЦСТАЗААРАК АШӘА

Саида Делба уафөык иахасаба-ла иуадафуп акы лыххәаа-ра, избанзар лтцоуларa лха-тагъы илыздырзомызт, илдырыр, икалон дацәшәаргъы, дыздыруа-гъы – ус акәхарын. Саидеи – амцеи, есқынгъы ибылуаз, есқынгъы ахъаа зматцәкъаз, ицшаауаз, зегъы еиызкаауаз ауафөы цкъа Аубла, ацаимбар, Анцәеи ауафөи рыбжьа-ра – ибылуаз ацха хәычы – агәы-цкъа. Зажәеинраалакәа рөы зыцсра баны изтәахыз, зыцсра бзиа избаз, ацстазаара еилахауаз, иззымхоз, ацстазаара даблит, даблит ишы-былуа агеницәа, дшыблыз лара илзааигәо апоет А. Бардодым. Ака-

ла еипшуп арт апоетцәа рлахьы-нтца, рырөиара, ари адгъыл ахь иззаашьтыз здыруаз. Саида лыр-өиара бзиа избон, сагъацәшәон лаартра, дыблыр хәа сшәон заа. Дыццакуан Саида, данцәажәоз, дан-хәыцуаз, даныфөуаз дшәон дахьы-мзар хәа илтахыз зегъы. Анцәа иеипш лыгәра угон, агәра угон лпоезиа. Уи ахаангъы дашьтамызт ахзыргара, лускәа рацәан, есқын-гъы деилахан, амөа дыкәын, даан-гылар дыцсуан, дбылуан, ус атцых-тәанынза...

«Амра ацсымтаз амра акалт ауп ибылуа...», мамзаргъы даеа цәахәак итцасым агәра умгар. «Агәы иал-тңы ашьа инеиуаз ашәахон». Уи лажәеинраалакәа рөы иубон лығ-хәара шкьафөыз, ллахьынтца дша-цхьахъаз, аха уи дшамыргәамтцуаз, илдыруан еихаз даеа уск шылзы-цшыз:

«Цсрак сахыцеит,
стахазаргъы цсрак ауп
сыззыцшыз,
Цсрак сахыцеит,
сыкәра маццәоуп, сыкәра
шөымцхъазан»,

*Жәәанк аңеыхақәа
Мшынк ихыңсалоуп
Исхыійцәкьо здыруада?
Сеидроу.*

*Ухала ухы ушацәажәо
Акырза унаскъароуп
Амөа уахънанаго сеидроу
С. Делба*

Апоет цәахәак ала дудыруеит, Саида лпоезиа, иара уацшаауеит, иулатцәойт, нас угәалашәара инац-лоит лашараны, угәы-уцсы раза-ны, фөыц уиизшәа, ахаан иумбац-шәа ацстазаара фөыц агъама унар-боит. Ицьоушьаша, лара апоет лы-цстазаара шака трагедия ацу акара, убриакара лпоезиа, ацстазаарала итәуп. Апоет цәахәак ала дудыруеит. Ацәахәкәа рөы апоезиа ацшаара агәахәара, абзиабара агәышьтыхра, алашара агәра унаргоит, иултоит даеазөы иуимто тыхәацтәарада иуаша агөыргъара.

«Ацстазаарафөы сызцөыцхашьа-ша идырны цәгъа сымуц, сгәы тын-чуп. Изузаргъы исказом, шыоукы-шьоук реипш, мамзар икастцаз ацәгъара шыгөнызго сыцсуеит» – лхәойт апоет, лысалам шөыкәкәа руак афы.

Апоет зака дыцкьоу акара, ипоезиа иахылтцеит абзиабара, агөыргъара, алашара. Абарт роуп еибаркны изку Саида лпоезиа. Саида лпоезиа знык унадыххылан ицөгьоуп атцауларафөы аназара, уи уатцәтәиуп, уи иатәхуп аамта. Иатәхуп иазыкатцоу ацхьаөцәа, урт ыкоуп хәарада. С. Делба лөымта-

кәа рцөыргара аамта шылмоуз-гъы, уи дахьзеит, лыкәра зыкәроу дызхьымзашаз, уи лыцстазаара макъана итцәаху мифуп, лхата лпоезиафөы илтцәахит илзымды-рзо, изыцшааз иаарты хәа хпое-зиафөы ифөыцу тәылак, макъана хъзы змам, макъана итцәаху дунеи мазак. Уамашәа еиласоу абжьы, ссиршәа еилатцоу ацштәы, узхара иузымбо алашара, узхара иумахац ашәа, арахь ахаан иузымхо, узбы-лыз, уагъызхәшәтәыиз ахъаа. Ад-гъыли Ажәәани ирыбжьаз атцыс еипш, урт ахәаа рыбжьызгыз, ацс-тазааратцәкьа агъама збаз азы-цкъа еипш, ахаракыра иацөым-шәоз, ахалареи, албаареи атахареи ирцөымшәаз Саида. Ацсра згәагь-уаз есымша – Ацстазааратцәкьа лгәагьит. Ахаан днацлан лыцсы рзылашеит амра, аапын, ажәәан, лылацш зыхьзоз, изхьымзозгъы, лөылшеит Ахаан еипш. Саида лпоезиаз иуадафуп акы ахәара, уи лөахәы өазөы изыгәагьуам, иагъыз-хәом – лпоезиа еипш.

... Сара бзиа узбон
Ахаан ауафөы
Абзиабара шизымгәагьыц.

Саида ДЕЛПҶҶА

Саида лыда азэггы илшазомызт ас абзиабара, ас азэггы иаггызхөм. Ҳагәқа рґы, ҳабла хызтша лашарак алылдеит маңәысшътаны. Ари апоезиа зхъысыз игәы-ицсы арыцқоит, дахәышәтәуеит, дышътнахуеит дахъымназоз аҳарақырахъ. Иара Анцәа ихатә дақәныхәахъан, лнапггы ианитдахъан ауаа иралхәашаз, ирылташаз уасиатны.

«...Еснагъ Анцѣа изааигѣоу, еснагъ апцѣзаареи ажѣ-
ѣани еимаздо ашѣа зегъы изрылукаау, уи зхѣартѣ иѣоу
лхатагъы дызрылаѣкаау, убас еснагъ Анцѣа изааигѣаз
ауаа дреиуоуп Саида. Аха лара дрылыркаар лѣахым
азы лыбжъы нытѣакны ауп уи атѣы шылхѣо...

...Саида лпоезиа иамоуп ицьоушьаша апхьакатәи
иара апҗазаарагы акы этҗакуа аеа җазшьак: лпоезиа
зегьы апҗреи абзarei ирызкуп, урт уа Саида лпоезиаеҗы
еикароуп, руакы еиҗа ирыцҗхараны ма еиҗа инасыдны
икам, еилыхым, еицуп, еилоуп. Рыџбагы җазаароуп
иҗэоит», – ашәкәыџы ду А. Н. Гогәуа.

«...Апстазаара уакара сыхтыуеит», – лхэоит Саида лажэинраалақэа руак ағы. Ари афилософия аттауларанза анагзараз шака ихтыуазар акэзаауеи ауаағы?..

Исхытцуан шәышықәса уатцәы -
Ауафы затцә.

Издыруадаз Саида илхытцәкьоз?..

Ныхэак иахэафызойп Саида Делба Лтынха – Аныха цшъа... Дзатцэын Саида, ишлымазгы илзааигэаз бзиа дызбоз, деилызкауаз лфызцэа, лара даеазэын зынза. Аха «иахыкоу сыздырам исыхуа ахъа», – лхэоит ақарахымза Саида, избанзар зегы дрыхъеит, цсра зқэым ацстазаара ахъаа днахысын. Гэыла дықан, гэыла илшэон ацстазаара, ус ауп, гэык итазеит, лыцсрагы нхейт ахъаа лашейцш, изхылтца ацстазаара, изхылтца агэыргъара. Уи Саида лыбжы ауп, даеа бжык ахаан иаламашыо.

Машэырзам уи лпоезиафы изырцэо амра, амца
зыгроу, амра зтаку агэы, амреидш ишу уи гэхьяагаран
иахзынхеит хгэалашэарафы ахаан.

Иҗалон сымцсыр...

Икалап ауаһы иҫхәара ахырҫара ауазар, уи Анцәа иеицш иара ауаһы илахьынтә атыхәтәан алхра иара инапы ианызар. Икалап, Саида ишылхәо еицш лажееинраалак аҫы, аха лара иалылхит, зегьы ратқкыс лара илзааигәаз Адцстазаара Ахаан Амдсра.

Ацхъæ, ухаткы! Лыбжы нытцакны уажæй дуа-
цаæжæараны дыкоуп Ацстазааратцæкы зыцсоу здыруа
ауафы. Агæи-агæи еилибакаауеит, гæыкала ихæо ашæа,
дазызырæуа фымт, ашæышыкæсакæа иргæылыфæны
ихацхæо, хгæы шытызхуа, хæпсы тæзтцæ. Ахаан инымтæо
ашæа, Ахаан инымтæо Саида.

Ара са сыказам, сыказам, сыказам,
Баша хяала исыхтѣуиут аџша.
Баша хѣйцраѣак рымаза сымардан,
Уажѣ урт рылаџырз схысуеит еиџа.

Са сахьыкоу, атцарақәа еицышәахәоит,
Са сахьыкоу, ашыац иатцәа шәтүеит.
Атцх ацамтаз зазақәак зыхьхалоит,
Бла иазгәамтазо шәты ссирк пытуеит.

Бла иазгэамто шэты ссирк адсымтазы,
Бла иазгэамто ға шэты ссирк пытуеит.
Лацш иацэыхьчоу ашыац иатэа ашэтымтазы,
Лацш иацэыхьчам ға пстазаарак псуеит.

Геннади Аламиа изкны

Ҳаидызкыло жәәануп, идгылып, имшынуп,
 Ҳаидызкыло хаҳәуп, ирәашуп, изыхыуп.
 Гәырәак сара исымоу, гәырәак уара иумоу,
 Са смыдара дарбан изцушо, изцузо!
 Ухәаакәа сымада ҳамтақ, уаацсазар,
 Ухәаакәа ухызгап, урт раңаахазар.
 Ҳхәаакәа ҳаманатц ҳгәеисыбжә еиқәтәашам,
 Ҳгәеисыбжә ҳаманатц ҳашәагә еиқәтәашам.
 Хара змам урышьталан умшқәа умырзын,
 Хара змоуи измами ахааназ еицрыхым.
 Цқәа ҳаишьталар, харақәак хбашт хара ҳкынгы,
 Урт реилыхра ҳашьтаз, уи ауп иахразқугыи.
 Уаатгылан урыхәацшуеит иубахьаз, иудыруаз,
 Аха усқан ирхаштхьан дара-дара шракәыз.
 Ианудыруаз ирхәалоз рашәа рыпцсаххьан,
 Иаҳа имариаз рашәа уа удгьылгыи хнаххьан.
 Уажә удгьыл ауалцшыақәа урытцоп, еидарам,
 Удгьыл ахәауп уа узыҳәан еидароу.
 Удгьылағә имфыхац ашәәқәа фыхеит.
 Имфыхац ашәәқәа убжыи ссиргыи рхоутцеит.

Атла мчыда адгьыл иалоу,
Атла мчыда, са сызлоу,
Атла гәтыха зцәызкәа згәалоу,
Цхыраарада згәы нхакъоу.
Сара ысылоуп атла мчыда,
Сара ысхәо азыхгазом.

Атдла мчыда, анасыңда,
Шәтыцк аҗаланхәа збазом.
Итынхадоу, иҗацтадоу,
Алағызрзқәатәҗа баххеит.
Атдла мчыда сара исхароу,
Сара харада сбылххеит.
Ашәа, иарбан уажә исоухәо,
Ашәа, сныжыны уца уажәнәтә,
Хәаак тынчхап исызуамхәо,
Сара сҗыаларгы, сеиқәхап.
Сара стынчра уахәоит баша,
Сара исхәалац схәалоит,
Атдла мчыда, атынхада,
Атдла ахәақәа сгәырҗоит.

Фениа Аѡзѣха илѣхъзынѡылоуп

Быблақәа срышьталоит,
 Срышьталоит быблақәа.
 Ҳамтас амшын-цша
 Бызхызгар стаххоит.
 Алағыз хымкәа
 Қәа цырак иғымшәац
 Уаҳа исызхьамцшыр,
 Сахьыкоу стахоит.
 Быблақәа срышьтоуп
 Схы сцәызыр, сырцәызыр,
 Абғьыц-цша, абғьыц-шәақәа
 Бзысхәар стаххоит.
 Исзеикаапсар ажәәан,
 Ажәәан-дгьыл хысхуан.
 Быблақәа срышьталан сцоит.
 Ишлеит быхцә ахәыцқәа,
 Быблақәа ирықәлоу.
 Уаҳа бзықәлада?
 Бзықәлоу калазом.
 Ашьха-цша хымкәар
 Измыцәоз хағы шлак,
 Хағы-мцак, хағы-храк
 Са сыда имцахон.
 Са сыда, ба беицш,
 Бара ибзымхәо зхәахьада.
 Быблақәа, быблақәа сгәартар калон...

Ажәсан пштәыдоуп, етәак агуп,
Ажәсан жәәсанзам сара сзы.
Алағызқәа гәырәак рыгуп,
Рыгәра згатәкыазом уажәы.

Адунеиггы уажэ имачуп,
Сарггы смачуп, сыжэбазом,
Уажэ сзыхьқәатқьагы сыцэмачуп,
Уажэаз хьаакгы нтқазом.
Уатқә ашараз амқәа иқәло,
Уатқә изымгыргыо уаџтқас,
Ныхқәаџ бзиақ изицымло,
Ишқарасхәои зыгәра згаз?
Ишқарасхәо исызрамхәо,
Адгьыл иалоу, гәырқәа злоу,
Итынхадоу, зегь ирхаштхьоу,
Зегь инрыжхьоу, сызџхәароу.
Сара сырыр рџашк сызмырзо,
Сара сықәсыр дәхәыцшк сзышьтам,
Сара исныхәар зыгәра сзыгмо,
Мџақ санызлоит, сызмагтам.
Ажџаан жџаанзам, етқәақ агуп,
Амшын мшыңзам, изатқәуп.
Адунеиггы уажэ имачуп,
Гәырқәа зматқьам реицш ицшуп.

Удгьылзаргьы, узыдгьылу удгьыл еиқэхарцоуп,
Удгьылзаргь, узыдгьылу уашэабжгәгәэхарцоуп.
Аамтақәа еицыршьхьоу ацхатқәкьа уқәсхьейт.
Уинахыс ашәақәа ргәалақәа угәылсхьейт.
Ужәфанхейт, умшынхейт, ухьз зхылаз ухьчарцаз,
Адгьыл ианымтцуа ахәрашәа ухәрцаз.
Удгьылхейт, адгьыл уанымзларц узхәаназ,
Удгьылхейт, адгьыл ақәра узшаназ.

Анатоли Лагалаа

«ГӘАНЫЛА ИСНЫХӘОИТ АҘСЫНРА!..»

**Лаїарамза 20 рзы апоет, ажурналист
Рауль Лашәриа иңсы таны дҳалагылазтғыы
80 шықәса ихыїуан.**

Сара санқәыпшыз инаркны даара бзиа избоз, ирлас-ырласны эпоезия сапхьоз, абицарак иатәыз ацсуа поетцәа иреиуоп – Таиф Ацбеи, Рауль Лашәриен, Рушьбеи Смыри, Геннади Аламиен. Урт рышәкәкәа зегғы аоны ихаман, избанзар, сара сахәшь-цәа аихабацәа ашыцәагы ацсуа литература даара бзиа ибаны иацхьон азы, насгғы урт ускан Акәа атцарақәа иртан, цсышәала итытцуаз шәкәык рафрыжьзомызт, сабгғы урт ашәкәкәа раахәаразы хазы ацара ритон... Убри азы, сара сшыцкәынзас ацсуа шәкәкәа «рахтынра» ишыстахыз салан, шамахак сымгәакзакәа истахыз ашәкәы спыхьашәон. Насгғы, хара Ацсны итытцуаз агазет-кәеи ажурналкәеи зегғы ақытағы ихазнаргон, (уажәы уи афыза ыкагәышьам, зегғы хгәы иалоуп), саби сахәшьцәа аихабацәа ашыцәеи саргғы самыцхьар рузомызт, уимоу, сзыпхьазгғы рзеитасхәалар акәын, жәеинраалак сгәа-цхазар, ғырхәала истартә агәахәара сыртон!..

Ажәакала, исгәапхоз ацсуа жәеинраалақәа зөыз рхы-цхьазарағы сшыцкәыназ сгәы далнахит апоет, саны-өейдас исфыхахараны иказ, даара пату дузза зкәыстцоз, саргғы иашәейтцбык иеипш исзыказ Рауль Зыкәыр-ипц Лашәриа.

**«Сыбжсгы ахымназо наїза, харантәи,
Исаҳауеит ихааза азә ибжсгы!..»**

Рауль ЛАШӘРИА

Ицәушьяша, абырскак эпоезия бзиа избоз апоет, нас саргғы атцара саналга, аусурақәа санрылага, аредакция ажурнал «Алашарағы» аусура еицқақәшәеит, сара акәша аредакторс, иара атакзыпхыкәу амазаныкәгафыс. Хышықәса уадак ағы аус еицаауан, уск хайцағын, ис-зымдыруаз даара акрифыстцаит. Избанзар ускан иара ацышәа ду иоухьан акыпцх ағы, еихарак агазет «Ацсни», «Ацсуа телехәапшрей» рғы. Ажәакала, сышкәыпшзас эпоезия сағыхәаз ауафы, фызасгғы дсоуит!..

Абра иаазгоит ацсабарей апоети шака еизааигәаз, шака еиласаз узырбо икыағы апоет иажәеинраалак:

Ашыц

Абгәөейжкәа қыцқыцәуеит, ирыхыызшәа ашыз,
Ацхыз цәгәа изалымтцуа иалоуп дара.
Аха ишгылац игылоуп, игылоуп ашыц,
Аштағы тацара уа.

Ацтаргғы чырчыруа идырцәажәом адәы,
Избом ашәахәа ссир иахьанза сзаазаз...
Сахьзома, сахьзома, сахьзома сгәыхәтәы?
Избоит абри азтцара тақда ишынхаз...

Исыпхьоит сахьгылоу са скәыпшра абжы,
Хәыцрак сыцрыхоит сахьгылоу сара.
Игылоуп ашыц иатцәа ус еикәышьшы,
Аштағы тацара уа!..

Еицырдыруа ацсуа критик Владимир Агрба Рауль Лашәриа ирәиара иазку «Ацстазаара гәылтәан изны-цшуа эпоезия» акны иазгәейтоит:

«Рауль Лашәриа ихатәы мөахәастакны, ицкыакәа-кәараза икоу ихатәы бжы ихатә кәзшыей иманы ацсуа эпоезия агәашә ааиртит. Ибафхәтәрей иказарей дрыкә-гәыцны, иеицкааны, иажәа нападкыланы, иразо даа-уеит иахьанзагғы. Уи еицкаауп, еинаалоуп, игәтакы инартцаулан, инткаа-ааткааны ахәашья дақәшәоит. Ша-махамзар апоет иажәеинраалақәа ацстазаара агәахәара, агәалакара бзиа узцәырыргоит, угәы дырфәиуеит. Аха уи мацарағы даангылом апоет, ацстазаара иацу аб-зиягғы-ацгәагы матәахәуп ипоезияғы, ирәиарағы, еиха-еиха изхацыпхьаза рыцдыртбаауеит апоет ирәиара атематикей атцаки, ифымтақәа зегғы мөанызаөтцас иры-цуп абзиабарей, аразрей, апшзарей...»

Апоет Рауль Лашәриа инапы итцганы, гәама харакыла, эпоезия бзиала ихырцаны ицстазаарағы ртыжыра дахь-зеит абарт ашәкәы ссиркәа: «Атц тәца» (1973ш.), «Аетцә-кәа зәало атла» (1976 ш.), «Сымшра амацәаз» (1987 ш.), «Абзиабара ашыкәс» (1980 ш.), «Сдоуха ашта» (1991 ш.), «Иалкаау» (2011 ш.), «Ацшақәа ргәил» (2004 ш.) «Ашьаней агәыпшкәи» (2008 ш.).

Ахәыцкәа ирызку аизга «Урашан» (1979 ш.), «Асаат ахыц» (1991 ш.), «Сырмей агәили» (2009 ш.)

Рауль Лашәриа ацсөей аурысөей рейцш, ибзианы идыруан англыз бызшәагы. Уи ишиашаз англыз бызшәа акынтәи еитеигон ажәеинраалақәа. Иара даара бзиа иибоз апоетцәа дреиуан Роберт Биорнс. Сара акырынтә дсызрыпхьахьан уи илирикәтә шедевркәа ғырхәала. Рауль имоуп ажәеинраала иара ашотландтә поет дузза изикыз «Роберт Биорнс» захьзу, ажәеинраалагы. Абрака гәахәарыла иаазгоит уи ахәтак:

Исымоуп дуней ссирк сара исхатәу,
Мацк изызхәыцтәу, мацкгғы ирыххатәу.

Сдуней ахь инеиуа зегғы-зегь разуп,
Урт златасыжыло агәашәкәа хазуп.

Схәыцрақәа ирыцтцо, сыргәыгуа еихагы,
Ғнак зны сдуней хәыц уатәаит уаргғы.

Акалашәа икоуп ура улахьынтца,
Ишцеипшым хәцстазаара, ишцеипшым зынза.

Акызатцәык сзыхәо, сара исыгәтаку:
Истәахырц ура уеипш, ашьхақәарғ сгәы.

Апоет даара итцаулан ихәыцуаз, ацстазаарағы ацә-гәагы абзиягғы нтырхәцааны избахьаз, излысхьаз ли-рикын. Уи ирәиаразы имәтәахьын ацстазаарағы атыц змаз иарбанзаалак ахтыси, ацсабарей ауафы, ахатцарей агәымшәарей, ахьзи ахьымзгы, апшзарей агәырөей.

Аблақәа, исцәымгуп шәахьсышьтоу,
Аблақәа, сшәыхәоит шәыспыртц.
Шәсыхәамцшын схала саныкоу...
Аблақәа, игәазтаз сышгәамтцуа,
Игәазтаз, са сышзатцәхаз...

Хәцсуа литературағы Дырмит Гәлиа изкны иөу, ажәеинраалақәа аидкылазар, уажәшьта шәкәык еиды-зкылаша антологиак еиқәыршәазар алшоит. Сара сгәа-нала, убарт ркнытә, хпоет нцәахә ду изку ажәеинраалақәа иаарылукаартә икоуп Миха Лакрба иажәеинраала «Уш-неиуа уней», Рауль Лашәриа уи изикыз ажәеинраала шедеври. Апоет ду дызнысыз амөа данымлакәа, уи иацыз ахьааи, агәырөей, агәымшәарей, ахатцарей, ахарахәыцрей, абызшәа абзиабарей, амырзрей, агәхьаагарей, иарбану ианымыцшуа. Иаагап ажәеинраала ацыптәаха:

Дырмит. Атәурых. Ацсынтәыла.
Амацәыс. Адыд. Ақәа.

Гәырам Анқәаб, Рауль Лашәриа, Платон Бебиа

Агәыжәла. Ажәытәра. Гәышпыла.
Ажәыларә. Аужәра. Анапкәа.

Сгәы итцхо. Сеимыздо. Лацшыла.
Сзыргәыгуа. Сзызхәыцуа. Мыцхәы.
Назаза. Дырмит. Ацсынтәыла.
Ацсуара. Апшәма. Сғәахәы.

Уажәы иааркәағзаны ханыпшылап апоет инысымөа, ацхьаө итцегь дизааигәаны дидырырц азы:

Рауль Лашәриа иахәшщәа заа ицхейт, дабицазатцәын азы, ақытәи ақалақы дрыбжьаханы дықан, уахьгы иаб ицыныц кажышьа имамызт, арахьгы итаацәа, иусура, ифызцәа гәакыақәа, илацәа анаахт иибаз, згәыбылра ду ихьаз иахтнықалақы.

Ари ақалақы, ари ақыта,
Ирымоуп рыфбагы сыцсы акырта.
Руак сыцстазаара иашьаноуп,
Егы лакә ғырбага шьаноуп...
Уара, ақыта, исымцахароу,
Уара ақалақы, исгәацхароу.
Ихьантоуп аидара сызтцәшәтцаз,
Ахәыцрақәа сгәатца итәшәтцаз...

Рауль Лашәриа ипоезия даара гәыбылра дула иах-цәажәахьан хәцсуа поетцәеи хәкритикцәеи, иаагап абрака урт рыхьзкәа: Владимир Атцнария, Руслан Қапба, Владимир Агрба, Геннади Аламиа, Валентин Кәағәаниа, Енвер Ажыба, Сергеен Агындиа.

Иахьа даара абафхәтәра бзиа змаз хпоет бзиа хара дышхалагыламгы, хара ихацуп ишәкәы хазынақәа, иссирзоу, ххыбғар ирызку иажәеинраалақәа, ихатә фыза гәакыа, ицхәцәа ахьык, имәтацәа, уажәыгь хгәы итымтцәо иказыша хаа.

Сара даара агәра ганы сыкоуп, поетк иахасабала макыана иахьынзәихәтоу «дшаартым» Рауль Лашәриа, уи хымцада дытцәатәуп, дтцәтәуп, хлитературағғы ихьз иахьихәтоу хпоетцәа хатәрақәа рыхьзкәа ирывагылароуп, уи дацсоуп иара!..

Бахтанг АПХАЗОВ

АГЭАҒҢРА АФЫРХАТЦАРА АЦУП

1967 ш. цхынгэымза 24 рзы Есқыишьехир ақалақь ағы ииз, иаазаз Баҳадыр Абағба уоуп ашкол дахьталаз, ағызцәа ахырхаз. 8 шықәса дацхьейт, нас ихатә цыбаала акрырхара еигьейшьейт. Дахьиз иқалақь гәакьағ, иаб Нихат ионатағы дынхон, аус иуан ахэынтьқарра иатәыз аусбартақәа руак акны.

Нихат Абағба иаб Хәсеин иабду Мсоуст иоуп Ацс-нынтә ианыхыргоз Тьркәтәылака иагаз. Абағбақәа ацсуа еимышьтрақәа ируаку Тәыцъаа иреиуоуп. Нихат ихатә дахьиз ақыта Қыунчез – еиқәханы икоу Тәыцъаа рқытақәа хца ируакуп, Билецыкь авилает иатцанакуейт.

Қыунчез ақытан Абағбақәа ө-тзык ракәын иказ. Дара уртгы ақалақьқәа рахь ииасит. Бағаа рқытағ инхо аижәлантәқәа иреиуоуп: Шәыкәзаа (Ашәыкәба), Абашьтараа, Цсхәаа, Лазбақәа.

Нихат иаб Хәсеин хөы арпарцәеи, цшьөы атыпхацәеи ихшейт. Реихабза Халис, уи иейтцбы Нихат, ишьтанеиуа – Ахмет, рахәшьцәа – Небахат, Сабахат, Латифе, Ефика.

1992 ш. август 14 рзы Тьркәтәылатәи ақалақь Инегиоль апарк цшзарақәа руак акны иқәгылон Ацснынтәи инеиз аестрадәтә шәахәацәа ргәып. Уи азбахә захаз ағар егырт ақалақьқәа ркынтәгы иахәацшырц инейт. Абасоуп Есқыишьехир ақалақь акнытә ағаргы уахь рнеира шықалаз. Сасгы-цшьымагы гәыргьон, аконцерт амәацысшьа ағәахәара нәтәон. Аха ргәыргьара нтыра амамзаарын. Уброуп Ацсны аибашьра тьсит хәа ажәабжь гәытшьаага ахәаарылаөыз.

Ауаа ахәеилагылаз хазы, настха, али-пси рыбжьара иааизыөөит еибадыруз арпарцәа мацөымкәа. Икацдарызеи хәа азтара анцәырт, «Ацсныка хцароуп, хашьцәа хадсадгьыл рыцхәхчароуп, сара сцит!» хәа рацхьа зыбжы зыргаз Баҳадыр Абағба иоуп.

Баҳадыр дызлаз рацхьазатәи ағәып рееиқәыршәаны Ацсныка амәа иқәлейт, Гәдоутә гьәаит август 25 рзы.

Аибашьра камлазаргы Баҳадыр Ацсныка ихы кы-дын, 1991 шықәсзгы иқәлацәа анаауаз дрыцарц игәы итәикхьан, аха дзымааит, – шәкәыла-быгышьыла ианаа-мтаз дзеиқәымшәейт. Ианцса Гиульандан излалхәаз ала, аонатағы Нихатгы ларгы иртахын Баҳадыр дтаацәа-рахар, аха иара уи мап ацәикуан, атаксгы икайтцоз акы акәзан: «Сара Ацсныка нхара сцит, уа сагыөнрахоит».

Баҳадыр далахэын Гагра ахақәйттәра. Октябр 1 ашарцаз Бзыпцәа ақытан ианней, аөа-дахьала, ахәқәа рыла ирхыкәшейт амәаду хада акны зхы-ргәғәарта аанкылань итәаз ақәылаөцәа. Ажәыларан аиғәахысра гәгәа қалейт. Рацхьазакәны агранатаршәга ихы иаирхәейт Баҳадыр Абағба. Ари рацхьатәи жәыла-ран иара изы, аха амалахазгы игәы еитамцейт. Ацхьа игылаз дрыланы цхьака дзон.

Колхида ақыта иахьатцанакуа амәаду акны ауп аиғәахысрақәагы ахьықалаз. Ақәылаөцәа рымч мхауа ианырба, аршьакауаа реибашьыга амашьына ацхыраа-разы ирызнейт. Ианаацәырт, агранатаршәгала дхысит Баҳадыр Абағба, егытаирхейт (акраамта уи атыцағ ибы-лны игылан). Убри аены ақәылаөцәа рхыргәғәарта ахьрымаз атыц акнытә ахытра реаназыркуаз цюуки автобус «ПАЗ» италаны идәықәлейт. Аеыцхьакра иақәы-зкыз равтобус тәны ишнеиуаз деихсны идижәейт.

Ноиабр алагамтаз Баҳадыр дызлаз ағәып алахэын Шрома (Гәыма) ақытан ацшыхәратә жәыла аиғәаара.

Гәдоутәка ианыхынхә өацхьа рымчкәа хадьртәауан. Ноиабр 19 ауха ағәып апыза изларейхәаз ала иззыцшыз адтца роуит. Аухатәкьа аибашьцәа ргәып анапхгаөы Шамиль, иара убас аштаб аихабы Темыр Жанаа дрыцны вертолиотла Мрагыларатәи афронт ахь иприт. Ноиабр 28 рзы имәацгаз ажәыла аибзоураны Қыатуан ахабла ахы иақәитыртәит. Ноиабр 29 ахәылцаз ағацәа ықәцаны Лашькьындар ақытанза иназейт, афронт ахыхьаратә цәахәагы шыақәдыргылейт.

Лашькьындар ақыта ағәанынза иназаз, егынахысыз Шамиль игәып аибашьцәа хынхәит рышьтахька.

Атц акыр инейхьан ацсадгьыл ахьаөцәа рышьтахь-ка ианыхынхәуаз. Ақыта мөа ианыланы ишнеиуаз рганахьтә ахысбжькәа аагейт, зегьы ирдырит урт ахқәа дара рахь ишхаз. Иаразнак тәка рыгекарыжьит. Аиғәахысран рацхьатәи ахы Ведат Кәазба иқәшәейт, уа дагытхейт. Ө-хык Баҳадыр Абағба имч мырхакәа дныштаркит. Ицәытатәаны ихысыз бналейт. Зыцсы ахәага таз Баҳадыр дрыманы иаацкаит. Иаахаз ахқәа аөбагы итра ита-шәазаарын.

Гәада ақытан ацхыраара иртеит, аха акгы ихәомызт, гәгәала дхэын. Итәхаз Ведат Кәазба ицсыбаөгы, ахәра зауз Баҳадыр Абағбагы вертолиотла Гәдоутәка иргеит.

Гәдоутә ахәшәтәыртағы Баҳадыр цшьымз дышьтан. Өынтә ддыркеит. Ихәра гьәанза ахәшәтәыртағ дааным-гылейт. Цытраамтақ Пицунда дыкан. Нас Тьркәтәылака

дрышьтит игәабзиара шыақәиргыларц. Дахьнейз өымз дыкан, иуа-итәхы зегьы ибейт. Амала игәабзиара рацәак ишыақәымгылацызт. Убас дшыказгы, өацхьа Ацсныка ддәықәымлар имуит. 1993 ш. ииун 27 рзы аөынтәраан Ацсныка амәа дықәлейт. Ацсны данаа дызлаз ағәып Гагра икан.

Ииуль 2 рзы Ацснытәи Арбцар мчкәа зымехак тбааз ажәыларакәа еиғьркаит. Тамшь ақытан ауха изхытцит 300-өык амшын десант. Урт Мрагыларатәи афронт ацсуа еибашьцәа рыгерымардейт.

Хадара злаз ажәыларакәа аамтақ ала ирылагейт ахтнықалақь Акәа аөадахьала – ақалақь иөахыкны икоу ахы харақкәа анапахы раагаразы. Ақытақәа Гәыма, Каман ухәа анырга, ииуль 9 ауха ацсуа еибашьцәа Шрома (Гәыма) ақыта иалалейт, ақәылаөцәа шыта ишамуаз анырба ахьатра реазыркхьан.

Ажәыларакәа рөы ақәғиарақәа аазырцшуаз ацсуа еибашьцәа ргәыпкәа руак далан Баҳадыр Абағба. Ағәып акәшақәа руакгы иара инапы ианын. Сентиабр 20 рзы Акәа иахагылоу ахы харақкәа руак ала илбаауан Баҳадыр дызлаз ағәып. Ағәып ахьтә рацхьа ахы ихалаз иреиуан Баҳадыр иөызцәеи иарей. Абрака Баҳадыр гәгәала дыр-хәуейт. Ашьтахь, хара имгакәа ахәшәтәыртағ ицстазаара далтцуйт.

Аибашьра иалахэыз, Леон иорден занашьоу Альцер Бганба Баҳадыр дантахоз амш ахтысқәа игәаларшәо иаз-гәейтәит:

«Баҳадыр иөызцәеи иарей хрышьталаны хнейуан. Асаат 3-4 ирхысхьан, Ацсны еиуоу Зураб Цыныбал ихатә дышхәызгы, дхынхәны дацпылан ихәихәейт Баҳадыр Абағбей даеа өыцъа аибашьцәеи шырхәыз, иахышьтоу атыцангы анеира даара ишыцәгьоу, ахыс-рақәа шейкәымтәо. Сара сназлаз быжьөык урт ааны-жыны хазцомызт. Ихәны иахышьтаз атыцағ тәбы-ргытәкьаны, хазнеиуамызт, ақыртқәа ахысра иакәы-туамызт. Хадшны иаабон рыхөыкгы рыцсы штәз. Асаат 9 қалаанза рааигәара хзымнейт. Ацсны деиуаны хгәып еихабыс иамаз Валери Чкок уанза азгьы хзымцозшьа аниба, иахынзеилыскааз, Тьркәтәылаа – хашьцәа рхейт хәа ицхейшьейт хәхьзырмыцхрауаз, агәағьра аарцшны ахқәа шихашәшәуаз ддәықәлейт. Ахәцәа ркынза дназаанза дырхәит. Нас излахахаз ала ахәшәтәыртағ ицстазаара далтцит. Асаат 9 рышьтахь, мацк иантынчраха, ахәцәа ахышьтаз хнейт. Ахөыкгы рыцсы тан, хрытцаланы ахы илбаахгейт. Баҳадыр ахәра змаз ишьапы ахтәара ақәшәаргы деиқәхоит хәа сыкан, аха ашьа рацәаны ицәыцхьазаарын. Уи адагы, ашьтахь излеилахкааз ала, илалаз даеа быжь-хык рахьтә руак уаанза ахәра ахьйоухаз игра иакәшәазаарын. Дхадхейт аиааира амш иахыццакуаз, Ацсны ахақәитра иазгәышәуаз хөыза бзиа, есқынагы ацхьа игылаз ағәымшәа Баҳадыр Абағба. Баҳадыр иейцш иказ арпарцәа роуп аиааира хзаазгаз, хадсы танатгы иаххаштзом».

Мчыбжьызатәык акәын ибжьаз Акәа ахақәйттәра амш. Баҳадыр даараза дзызхьуаз уи амш дзахьымзейт. Аха дыздыруз зегьы ргәатцәы даанхейт хаштра иқәымкәа.

Ацсны Афырхатца хәа ахьз харагы зыхтцоу Баҳадыр Абағба иуасиат ажәа өбамтәкәа анышә дамардейт Гәдоутә аешьаратә нышәынтрағы.

Нонна ТХӘЗЦЦХА

«АМӨА БЗИА! ХАУМЫРЦХАШЬАН!»

Тьркәтәыла, Бганаа ахьынхо хазы дара рқыта рымоуп – Бганаа рқыта рхәоит. Убра диит, иагьизхәит Альцер Бганба. Ацсны ахақәитразы аибашьра ианалогаз Альцер Бганба Стампыл атехникатә университет, анцьныртә факультет ағы аелектроникеи аимадарей рыкәшағы атара итәон. Ахәаанырцә дыз-лацашаз апаспортгы имамызт. Арратә матцзурагы да-хымсзацызт. Абцар имкыцызт. Аха аамта кьаөк иала-гзаны игыз зегьы збаны, дыбналаны, итаацәа ирзым-дыруа, арахь амәа дықәлейт. Абцарамзазы ара дыкан.

Даныхәычыз инаркны ионатағы Ацсны азбахә иахауан Альцер. Иара иабду иаб Шәлиман Бганба Ацс-ны диит. Арантәи ианыхдыртәаз дхәычын. Аха игәа-лашәоз зегьы ицсы танатцы ихылтцыз ирзеитәихәон. Мышкы зны игьежыырцгы рабжьигон. Ас еицш иказ атаацәарағы ииз арцыс Ацсны шыхьчатәхаз иаханы, тынч тәашьа имамызт. Дааит ихала, Адлер. Уака ус иаауаз ирцылоз ағәып ыкан, урт ицылан дааргейт. Иара иацхьа Адацарынтәи иаахьаз иөызцәа 33-өык Гәдоутә икан. Рацхьа урт рахь дцейт. Аха урт абцар рымазамызт. «Сара Тьркәтәылантәи баша саама», – ихәан, Пицунда иидыруз азәы-өыцъа ыкан, урт абцар хамоуп рхәан, уахь диасит, Нугзар Делба дзеиҳабыз абаталион далалейт. Анаөс, Цьенгиз Бигәаа дцәакатәөыс дызмаз Пицундатәи абаталион архәтақәа руак ағы дыкан. Дара рееитныцсахло Гәымста ахрыгәғәартақәа рөы итәон. Марттәи ажәыларан Гәымста ирны ицаз ирылан уи абаталион.

Альцер дызлаз ағәып Гәымста ианыр, аихамөахы рхы рханы идәықәлейт. Аха хара изымцейт, 200 метра роуп иахьынзацаз. Бьархкыс иказ зегьы рыла ирылахыс-уан. Убра иоуит Альцер рацхьатәи ахәра. Иармашьапы ахы ақәшәейт. Рьдцәкатцә Цьенгиз Бигәаа игәғәаны дырхәит, Ажьйба Анзор дырхәит. Рыхөыкгы цьаргы изымцо уа ишьтартцейт. Егырт абаталионқәа ркынтәи ақкәынцәа шытахька азы ирыргеит. Гагра ахәшәтәыртағы дышьтан. Альцер дангыла еицә Пицундатәи абаталион

ахь дцеит. Дшырхэыз Тырқэтэыла ианраха, иашья еихабы Орал ибара дааит. Ускан Альцер дыбзиахахьан, хар имамшэа даниба, аамта кьафк акэзаргьы, дцаны итаацэа ихы дирбарц иаихэеит. Тырқэтэыла инхо апсуаа аихабы иажэа иахыпазом, иашья иажэа ъбамтэыкэа дцеит. Арахь данаауаз итаацэа дырцэыбналаны дахьааз, насгьы дахьыказ цкъа ирыздырзомызт, убри акынтэй ихы дирбар, ргэы иртынчыр итахеит Оралгьы. Дцеит итаацэа рбара. Мацк дыкан, нас уахык иаби иани наиртэан: «Саамта цeit, азин сышэт, сара сцоит», – хэа реихэеит. Иан рацэак илгэамцхеит, аха уиакара акгьы ахылымхэааит. Иаб псыуатцас, хатцатцас идикылт. «Сыцшын иансоухэо, – хэа иаихэеит. – Рацхьа уанцоз убналаны уцеит, ацара умазу, иумамзу сыздыруамызт, уст, иумаз!» – ихэан, ацара иитеит. Альцер иаб иитаз ацара аниба: «Еитцангьы исызхонит», – ихэеит, аха имуит, уфызцэа азэы дааилахар иутап, ихэан, шытахька имгеит. Убас, Альцер еита арахь ддэықэлеит. Аха иаб иашья еихабы Зосхан Бганба абзиараз хэа иамхэакэа дзауамызт. Рацхьа иара ифы даннеи, дтахар хэа дицэшэон азы мап ицэикит. Аха Альцергьы имуит: «Уеушыргьы сцоит», – анихэа, «Ибзиоуп нас, усцыртц, усымбан, уца!» – ихэеит. Аха Альцер дшаанымгьылоз агэра анига, агэшэ дтытцхьан диргьежыит. Иацхьа днаиртэан, рабду Шэлиман Бганба иреихэоз изеитейхэеит. «Хан-хэычыз, хабду Шэлиман Бганба изшьамхык сара сықеиртэон, егы ишьамхы уаб дықеиртэон, нас далагон: «Ара хқытоуп, аха Апсны хэа даеацъара тэылак ыкоуп, хара хтэы убри ауп, хэа. Уасиатны ихадитцон аамтэк калар хашьцэа рахь шэцароуп хэа. Ах, сычкэын, убри Бганба Шэлиман иуасиат уара инаугзонит уажэы, – ихэеит Зосхан даақэыпсычхан. Атцыхэтэан, – Амџа бзиа! Хаумырцхашьян! Еибашьяра уцоит, утахаргьы хатцатцас, цсыуатцас утаха, хаумырцшхашьян. Ишьтахьала еихсны дыршыит рхэартэ хқаумтцан. Убри ауп еиха иахцэыцэгьахо», – хэа дилабжьан доужыит. Убас еита арахь амџа дықэлеит Альцер. Ара данаан иахайт, мрагыларатэи ахырхартыхьы ацхыраара ыртаразы, тамжэа адесант зыхтырц аеазыкаццара ишафыз. Тырқэтэылантэи ара еибашьяуаз ачкэынцэагьы, џ-гэыпкны ыгешаны иалахэын. Урт агэыпқэа руак Альцер деихабны дкартеит. 1993 шықэса, цхынгэы џба, ацэылашамтазы, агба Тамшь амшын акэара инадгьылт. Альцер игэыпцгьы алашыцара реалакны Тамшытэи ашкол ахь рхы рханы рфынархеит. Анышэынтрақэа ркынза инеит. Дтцакатцафьык иахасабала Альцер апхьа дгылан. Ус Рудик Агрба апхьака дшыиасыз гэеитеит. «Рудик, уабаци?» – хэа ибжыы найқеиргеит. Иаргьы дынхьацшын: «Апшэма сара соуп», – ихэеит. Аха хара дзымцеит, дтахеит. Уаха азэгьы ргэыц акынтэй дтамхазеит. Хфык-пшьфык ракара рхэит. Тамшь адесант анзхытц ашьтахь Альцер игэыпц фымз ркынза мрагыларатэи ахырхартыфы иаанхеит. Рацхьа Кэтол икан, уа фнык штабс ирыман. Нас Ткэарчалка ицеит. Уа хэычбахчак афы итэан. Ашьтахь гбала ицақэаз, гбала игьежыроуп хэа адтца картцеит, аха Альцер урт дырхьымзазеит. Агэыхалалратэ машыынақэа рыла агьежья иқэшэеит.

Акэа ахақэиттэраан Валери Цьхынцьериа дтцак-цафьыс дызмаз агэыц далан Альцер. Бырцха аганахьала

Акэа ахақэиттэра ицон. «Аиааира шааигэахоз хныруан, ашьтыбжь хэауан. Цэыббра 15 нахыс азэгьы акгьы имхэаргьы, апша иасуаз Акэа хара хнапачы ишыкалоз ала хлымхэа итахэытхэытуан», – хэа игэалаиршэоит, иара. Убыскан даеазнык дырхэит Альцер. Еита Гагратэи ахэшэтэыртэ дташэеит. Аиааира амш дахьацылазгьы убра Гагратэи ахэшэтэыртэафоуп. Уи амш хаштшыа амамкэа игэы итахеит: «Гагра хэхьышьтаз аиааира шахгыз анхаха, хэашья амам хшыкалаз. Ашыапы змамыз ачкэынцэа амардуан илбаауан, ихалон. Хэзегьы ххэын, аха апсыуала акэашара халагеит, арахь хзыкэашом, икахтцара хзымдыруа хгэыргьон», – хэа игэалаиршэоит Альцер Апсны ахақэитрамш.

Аибашьяра анеилга, Альцер хэышықэса Гагра дынхон. Аха, нас, иаби иани ыркэра неиуа ианалага, Тырқэтэылака ацара иқэшэеит. Уахь дахьцаз џажэи хэба шықэса даанхеит. Амала еснагь иажэа иалан ихэон: «Атаа-цэара апыстцар, Апсныка нхара сцоит», – хэа. Ус иагьы-каитцеит, 2019 шықэсазы атаацэара даналала арахь нхара дааит. Иара изы еснагь апхьа игылаз Апсны анхара акэын.

Мацара, Далаа ырмаџаду афы ауадақэа иртеит. Урт ирыгыз, ирыбзаз каитцан итаацэеи иареи уа инхоит. Фыцъа ахшара имоуп – ацеи апхэи.

Гэылрыпцшь араион аихабы ицхырааџс дыкоуп, арахь нхара ихынхэыз, уа инхо ырызтаарақэа ырызбарафы.

Альцер Бганба ицстазаара Апсны иахьадхэалахаз машэырны икамлазеит. Нестор Лакоба Тырқэтэыла даныказ дсасны дахьыртэз Альцер иабду иаб Шэлиман иџнатафакэын. 1918 шықэсазы Апсны аменьшевикцэа ркынтэй ахы ақэиттэразы Тырқэтэылантэи иаақэаз дыруазэкын иара. Ирхэоит ускан уигьы Тамшь ауп дахьы-зхытцыз хэа.

Арантэи Тырқэтэылака быжьфык аишьцэа Бганаа хдыртэеит. Ускан Шэлиман жееизака шықэса ихытуан. Альцер иаб иахэшья лкынтэй иахақэахьан абас: «Хабду зны-зынла пшьымз-хэымз дызуан. Данааилак, Апсны иказ хашьцэа ырызбахэ далацэажэон» – хэа.

Мазала ара дааны, дцон. Алпэр ишихэо ала, арагьы избахэ рдыруеит. Бзыпца ақытафы инхоз Рецьец Бганба ифы днеилон. Уака фыцъа Бганаа Рауфи Расими хэа инхон, урт ахьзқэа ырызтаз иара иакэзаарын.

Арасазыхь инхоз Бганаа рахьгьы дцон. 1918 шықэ-сазы данааз дырхэит. Ускан Арасазыхька Бганаа рахь дыргеит. Аха уа ишэартоуп хэа Қапба Степан икны дыр-тэахит. Абас Альцер иабду иаб Шэлиман Апсны игэтыхан еснагь. Илшоз алагьы ихы деигзомызт, аамта инамтеит акэымзар. Анафьыс, Тырқэтэылантэи аара ацара Кало ианалага, рацхьа 1975 шықэсазы иааз агэыц далан Аль-цер иаб Цьенгиз Бганба. Ажэакала, абрантэи ианыхдыр-тэа инаркны Апсны иашьтаз, иазхэыцуаз атаацэарафы изхэит Альцер. Илахьынцдагьы иара иадхэалахеит.

«Хацсадгьыл ырымпытцархаларц ианалага, ихэхьхыоу зегьы ырышьтахь тынч тэашьас икастцоз?! Исылшоз кастцар акэын. Сабцьяр шытыхны сфызцэа снарывагьылт, акгьы сеацэхьасымкырц» – ихэоит иара.

Аибашьяра атцыхэтэанынза иабцьяр шыкыц икын. Иахьа имоу агэамбзиарақэа зыхькыз ускантэи ахэрақэа роуп. Леон иорден ианашьоуп.

Аманда ЦКЫНЦХА

ЖЭЛАР РЕИНКЬАШЬА ЗЫКЭАШАШЬАЗ

Есицуа ирыциуа – апсуа кэашара,

Апсуа кэашарақэа – амш лашара.

Белла Барцыццхэ

Арғыски тыпхэаки ипыртэ икэашоит,

Мцабзк нарфықалан, рхафэа лашоит.

Валери Касланзиа

Апсуа жэлар ыркэашарақэа егырт амилацкэа ыркэашашьяқэа ишрыламџашьоз, ихазу рхатэ хафэра шрымақэоу ирылацэажэахьан атцарауаа К. Ф. Гани, А. Бихаи. 1930 шықэсазы Апсны иааны иказ ашэкэыџы Зинаида Рихтер ылыџуан: «Шамахамзар, уаџы иибэхьюу иреипцшым, абри исахьарку аблабара ссир! Абжыы гоит апхьарца – амилац рџахэхага. Апсуа арцдыс икэымжэы кахэхэа ақьафи амреи еилаланы ит-дырцъыааз иблақэа рыла длыпхэоит апхэызба... Лыткы иатцэакараза, лыхцэы жэпа хэхэаза лызқэа иқэшаны, жэафка шықэса иреихэамыз цхэызбак дыхиаала, лшьап-қэа зықэгылоу ахаскьынцтэка мырчуа, дицкэашо даақэ-леит»...

Аказаратэ дуней цшза иадхэалоу, знык иара иадна-кылаз артист уи нахыс икультурате цстазаареи, имо-ральтэ хэшьареи, иестетикатэ гьамеи, идунейхаэапшы-шьеи зегьы анырра рнамтар ауам.

Ауаа реихарак ыпрофессионалтэ мџа дара рхала иалырхуазар, хықэкыла сыстатиа зыхьзынфьылоу афыр-хатца Акаки Қьаамын-ица Малиа, амџа иара далнахит ухэар калоит. Акаки дхэыцаахыс азанаат цшза-акэашара ахь изцэыртцит абзиабара. Аказара ианакэызаалакгьы абжамеамра аднакылазом: артист данартистхэа, зегьы ырыхкы илазароуп: акэашара, ашэахэара, ахэмарра. Абарт зегьы меигзарахда илан, запхьака иартистхараны иказ Акаки. Иара икэашара лабџаба избахьаз зегьы ирхэоз акы акэын: «Асцена азы дшоуп!» – хэа.

Ажэлар рдоухатэ культура аттцарафы аказара иаан-накыло атыц даара ихадоуп. Жэытэнатэ аахыс апсуаа рдоухатэ цстазаара иадхэалан акэашара. Акэашара еснагь агэыргьара акэын изхылџеианауаз, агэыргьара аан акэын ианыкэашоз. Азэазэала акэашара апсуаа ирказшьамызт, уи зынза иказамызтгьы хэзхэом, аха еихарак коллективла ауп ишыкэашо.

Иарбан милацзаалакгьы дасу рхореографиатэ быз-шэа, рмузыкатэ мелодиақэа, рритмкэа ирықэыршэангьы ишьақэдыргьылон ыркэашарақэа. Жэлар ыркэашарақэа ркны сахьаркыралы иаарцшуп апсуаа ыртцстазаара еиуеи-пцшым аганқэа.

Апсуа жэлар рашэахэаратэ фольклор, ажэытэра иал-ганы, имыркэа иахзаанагеит ашэарыцацэа ртрадициатэ кэашарақэа рыла. Ажэытэза апсуаа нцэахэыс ирыпхэазон еиуеипцшым апстэқэа, ашэарахқэа. Дара ыркэашарақэа ырылагьы қџеиарала иаадырцшуан ашэарыцара апроцесс.

Иаххэап, ажэытэ апсуаа шэарыцара ианцоз аамтазы заа еизон, «Амшэқэа ыркэашарагьы» мџадыргон.

Ажэытэза ауаа ргэы иаанагон, чмазарас икоу зегьы дасу рхатэы нцэахэқэа ыромоуп хэа. Апсуаа ажэытэан, ачымазаџ ихэшэтэразы акэашарақэа изеигьуп хэа иры-цхэазон. Убри акнытэ ачымазаџ дахьышьятаз ауада акны еизаны убри анцэахэы изкыз ашэақэа рхэон, акэаша-рақэа нарыгзон. Абарт реипцш аригтуалтэ ашэақэеи акэа-шарақэеи апсуаа ирымақэаз рахьтэ иахьагьы ибзианы иргэалашэоит «Атларчоца».

Ласышьала апсуа жэлар ыркэашарақэа шазар аует: ахыткэа еипцш иласны, ишьтхысаа ритм ццакыла икоу акэашарақэеи, иаарпцшканы, пластикатэ сахьала ашь-шьыхэа икоу акэашарақэеи рыла. Апсуа традициатэ кэа-шарақэа ркны зегьы реиха аус злоу ашьапқэа русура ауп, иара убри ауп апсуа жэлар рхореография акынтэгьы дара чыдарас ирымоу.

Уажэтэи апсуа хореография акны икоуп ажэлар ыркэашарақэа хыпхэазарала жэаба инареиханы. Убарт ирылоуп: амассатэ кэашарақэа – «Апсуа чара», «Афэр реицлабра кэашара», «Нартэа ыркэашара», «Ауапақэа ырышэтцаны акэашара», ахатцаратэ кэашарақэа – «Анасыц», «Ахэатыхла акэашара».

«Танец души» хэа хьзыс измоу Валери Чолариа ишэкэы афы, Акаки Малиа ипрофессионалра далацэажэо, иџуеит: «Акэашаразы азыкаццарақэа ахьцоз ауада рац-хьа дџапха-џааччо дшыџналозгьы, акэашара ишалагалак иеипцсахуан: «Шџаацшыларэ сгэацхэом! Акэашара ина-шэыгзо шэазхэыцла! Ззы шэкэашо шэыхэапцшцэа шэрыз-хэыцла!» – хэа реихэон. Аус иуан иеадцала, хьатцра кам-тцакэа.

Валери Чолариа ишэкэы афы иарбоуп ахэынцқарратэ ансамбль «Шьаратын» асахьаркыратэ напхгафы Едуард Бебиеи Акаки Малиеи рапхьатэи реицыларэ шыкалаз аты. Абри ахтыс иазкны Едуард Бебия ихэон: «Ускан (1960 ш. рзы) аус зуан Апсны зџацсазтэыз Ахэынцқарратэ Жэлар рашэахэареи ыркэашареи рансамбль акны абалет артистны, насгьы Акэатэи акультуратэ ццараиуртэ акны «Ахатэы кэашара» зыхьызы аматэар аџарацэа ирыстон. Сусура инадхэаланы, акэашареи ашэахэареи иазказаз арцарцэеи атыцхацэеи Апсны араионкэеи ақытақэеи рџы срышьтан. Урт иреипцшыз мшык азы, снейны сыкан

Подпись ????

Аацы ақыта, сыззнейз схыкэмы анейлыркаа, иаразнак Акаки Малиа дысдырбейт: «Абан, ишэтаху афутбол дасуа дахънеиуа» – хэа. Арцыс уи айкэшэара абзоурала дталоит Акэатэи акультуратэ тцарайурта.

Рацхьа Акаки Малиа иаб Қыаамын, ичкэын акэашара алапаразы агэацхара аайрцшуа даналага, дақөшахатымхазейт. Иаххажьмырштып, ускантэи ауаа рхэыцшьеи иахьатэи ахэыцшьеи еидцшым. Акаки Малиа иаб Қыаамын Ацъынцтэылатэ еибашьра Дузза (1941–1945 шш.) далахэын. Иара ачкэын еиха изейгъуп хэа ицхьазон, ицсадгьыли ижэлари рыхьчара атаххар, уи азы иацхьака ихэаша азанаат алихыр. Акаки иаб иеидцш ихэыцуаз аихабыратэ абицара рыбжьара ирацэафын, аха зегь акуп, Қыаамын рацхьа иеирцэгъазаргьы, анафс ичкэын игэазыхэара анагзарафэи дидырхагамхазейт.

Акаки Малиа изхауанатцы, илаз абафхатэра тэахышьа амамкэа, азхьгееа еидцш еиужьны изнымкыло ихьтцны идэыкэло иалагеит. Адсуаа рыкэашарақэа акэашаф илдыршоит аимпровизациякэа рыкатцарала акэашаф ибафхатэра, иказара, итемперамент аарцшра. Сахьаркырала анагзара, аграция, аластика – абарт зегьы изчы-даказьақэан Акаки Малиа.

Акаки Малиа даныкэашоз иаразнак иубартан амузыка шака ибзианы ицэеижь ианыруаз. Цытраамтак ашьтахь, атцарайурта акны уи иеидишэо далагеит идущэамыз акэашарақэа рхореографиякэа рыкэыргыларафэи. Рацхьатэи апрофессионалтэ коллективи иарей еицыкэдыргылаз акэашара иахьзын «Абахчафэи».

60–70-тэи ашыкэсқэа рзы адсуа кэашара иадхэалаз афольклортэ материалкэа еизигон хыкэкыла адсуа кэашара ахореографиятэ материалкэа рфонд рхартэаразы. Дцон Адсны адагьы уи антытц, хэешьаратэ жэларақэа Нхьытц-Аахьытц Кавказ иахзааигэоу акэашарақэа змоу ажэларақэа рфэи.

Акаки Қыаамын-ица аадсара камтцакэа, гыкала бзиа иибоз, инапы злакыз аус иаамта зегьы, (ускак ирацэаны ишимамызгьы) ахтнитцон. Иара икэиргылаз акэашарақэа ирейуоп: «Атларчоца», авокалтэ – хореографиятэ композиция «Аураашья», «Адсуа жэлара хэмаррақэа», «Атаца лаагара», «Абжьыуаа рыкэашара», «Абзыцаа рыкэашара», хыпхьазара рацэала алафтэ-сатиратэ қэгыларакэа асценафэи ибзоурала иит, адсы рхейтдейт. Хатала дыздыруаз ифызцаа иргэаладыршэоит: «Бзиа ибон

дасу рыкатцашьяқэа рыкатцарақэа. Илаф тыхэаптцэара амазамызт. Иаимызбоз акы ыкамызт» – хэа.

70–80-тэи ашыкэсқэа рзы рацхьатэи ихатэ сахьаркыратэ коллективкэа еификааит Очамчыра араион ақыта Кэтоли, Гэдоутэ араион ақытақэа руак акны. Уи анафсан, аадхьара ирто иалагоит егырт араионкэа рышка: Гэдоутэ, Очамчыра, Гагра.

1987 ш. рзы Жэлара рашэахэарей рыкэашарей рансамбль «Ерцахэ» акны Акаки Малиа асахьаркыратэ напхгафэи директорси аус иуан. Арака икэиргылейт ахореографиятэ сахьа «Аураашья». Иазгэататэуп, «Ерцахэ» ахьцша еиха ишазхаз Акаки Қыаамын-ица инапхгарала. Аус иуан убасгьы Ахэынтцқарратэ ансамбль акынгьы.

Аибашьра (1992–1993 шш.) алагаанза Адсны антытц акэашарей ашэахэарей Ахэынтцқарратэ ансамбль рколлектив агостролькэа анрымаз, асценафэи рыкэгыларалан иара изы акырза ихадан, хыкэкыла дацкляцшуан ахэа-пшцэа ирбоз шрыдыркылоз. Цытрак ашьтахь, ахэацшцэа рнапейнкьабжь еихымсыгъуашэа анибалак, ихы инапфэи изаамго, нкылашьа змамыз агэыргъара амцабз ихы-ифэи иахьысуан. Ижэлаз ацэаныррақэа изнымкыло, аколлектив алахэылацэа зегьы азэазэала игэыдыхэхэало, «Аферымкэа» хэа ибжы рыкэыргарауа.

Акаки Малиа иаазамтацэа зегьынцъара адхьахэқэа ргон. Икэиргылоз икэашарақэа ахореография акны иалеигалон еизигаз афольклортэ материал чыда, иман акы иаламфашьоз ихатэи «напылафэи», ихатэ манера, астиль, азнагашья.

Дахънеиуазаалакгьы, иарбан коллективзаалакгьы, фыц ииз реидцш адстазаара айтон. Убас, авокалтэ-хореографиятэ ансамбль «Ритца» Акаки Малиа сахьаркыратэ напхгафэи даныкала, рацхьазакэны ансамбль ртаит имачымкэа адунеи атэылақэа: Польша, Германия, Еиду Америкатэи Аштатқэа, Канада, Куба ухэа реидцш иказ.

Акаки Малиа напхгара зитоз ансамбль артистцэа Адсны аибашьра тцысит хэа анраха, Берзентэыла агостролькэа рыманы икан. Аха ансамбль алахэылацэа ари ажэабжь еикэатцэа мчыбжык ашьтахь ауп ианрахаз (нанхэа 20, 1992 ш.).

«Уи амш аены еидцш Акаки илахь еикэны дунейхаан дсымбазцызт, – игэалаиршэон Васили Царгэыш, – избанзар казшьала иара еснагь агэалаказаара бзиа змаз, иааигэа иказ ртэгьы тыхэаптцэара змамыз илафқэа рыла ишьтызхуаз уафын. Иаразнак иеидцахит» ...

Ансамбль артистцэа ишыртахыз еидцш иаразнак рырхынхэра залымшейт. Цытраамтак ашьтахь гбала Адсныка ихынхэуейт. Раара аифэкаара аамта акыр агейт, амфэгьы харан. Акаки Қыаамын-ица ичкэын Адгэыр уи аены иаб дицылон. Уи амш ичкэын игэалашэарафэи ишаанхаз атэи дазаатгыло ихэоит: «Уи аены саб агбакынтэ саницылоз шыафэақэак аныкайтца, иаразнак игэастейт дышцыркыуаз, аха саб иадсоуп хэагьы ипхьазаны итагылазаашья акгьы ақэфимтзейт, амфэа хара иакэтцаны, акгьы симырхэазейт. Ишдыру еидцш, Адсны Ацъынцтэылатэ еибашьра анцоз Адсны Атэылахьчара аминистрра адкаптцэа инакэыршэаны, аказара знапы алакыз зегьы еибашьра имцар азин рыман, рырфейаратэ усура иацыртцаларц азы. Убаскан, саб, аусура акнытэ аамта тацэык аниоулак, амал змаз ифызцаа рыбзоурала

агуманитартэ цыраара Чебоксарынтэи Адсныка иааигон. Ус еидцш казтцоз артистцэа мацзамызт ускантэи аамтазы, излауаз ала, ацхьараара ахэынтцқарра иартон. Иара убас, аусура далагоит Гэдоутэ ақалакь акны еифэкааз «Ацъар Капшь» акны. Убас дышнеиуаз, иаалыркьаны игхо далагеит, угьы дцыркыуан, деицэахо даналага, дышьтахтейт Дэрыцшьтэи ахэшэтэыртафэи. Убаскан еилкаахейт саб гэгэала дшычмазафхаз (акыба зыхьыз ачымазара баацсы илаехьан). Хала ишабоз дшейицэахаз хбон, аха иаххэалакгьы, ахэшэтэыртафэи аангылараз бахэгьы иахар итахзамызт. «Сашьцэа тахоны, сара ахэшэтэыртафэи сышцашьтазаауей хэа иафейиршэын, иара итэи иаиргейт», – игэалаиршэоит ичкэын.

Адстазаара зны-зынла аилкаара мариам. Акаки Қыаамын-ица Малиа ицстазаара даналтцуаз 48 шыкэса затэык ракэын ихьтцуаз. Акыр ыкоума 48 шыкэса? Зырфейарала ибылуаз ауафэи ари аамта хтэаха хычыи иалиршейт ижэлари ицсадгьыли рацхьака ирыхэаша имачымкэа аусқэа ртагзара. Дзыхьаз, икайтцаз шмачымгьы, икайтцашаз еихагьы ирацэан. Шака шэа мхэазакэа инхазей?.. Шака кэашара ыкэыргыламкэа инхазей?.. Шака жэабжь лахэых атыхэтэа еилымкаазакэа инхазей?.. Шака лаф, ччархэ еитеймхэакэа инхазей?.. Шака?..

Иахьа уажэраанзагьы иаарту философиятэ тцаараны иаанхоит, ауафэи ицсы таны дахьынзаҳалагылоу, хааигэара дахьынзакоу, дзыцсоу нагзаны ахэ ахьахьымшьо. Ус баша ажэа иаламзаап: «Ауафэи даныкам ауп данеилукаауа».

Акаки Қыаамын-ица Малиа итынхейт ишьта ихылаз, зыцстазаара аказара иадызхэалаз ихшара Адгэыри Арифей. Ичкэын, Адгэыр Акаки-ица далгейт Атеатртэ институт. 2004 шыкэсанза ф-матцзурак еилейгон, аха анафс диасуейт Адсуа театр ахь. Иахьа уажэраанзагьы уа аус иуейт. Ицха Арифэа далгейт ААУ, занатла дкэашафуп.

Адгэыр Акаки-ица иаб игэалашэарафэи дшаанхаз дазаатгыло ихэоит: «Схафэи даанхейт еснагь зегьы ирыхьзарц зтахыз азэ иакэны. Казшьала хайдукылозар иарей сарей зынза хайцшзам. Сара сызлагаз аус знык изымуз, амфэаджа иаансыжыр сылшоит, аха саб зынза факын дызлыхьыз. Хатала дыздыруаз иахьагьы исархэалоит: «Уара уаб ашэ ала днейр анырымүаз, аценцъыр ала дыфналон, абри уара убас узыками?!»-хэа. Иус дызлагоз атыхэанза инаимыгзар иузомызт. Иитыхыз алтцшэа иоуаанза дацрытцомызт. Сара еснагь уамашэа избон, инапы злакыз зегьы дызларыхьоз. Ускан иахьейцш анеиааира мариазамызт, аха зегь акуп еилайгон. Цэгьала деилкьан».

Изанаат азы ихы деигзомызт. Ирфейаратэ мфэа иагэылацхьаз, хатала дыздыруаз иахьагьы икоу ифызцаа ргэалашэарафэи Акаки Қыаамын-ица Малиа наунагза даанхейт: «Шэыцъара зезькьоз!», «Зегьы зехьыхьызгьоз!», «Ауафэи еилкьа!» – хэа.

Малиа Акаки Қыаамын-ица ақэра хэа уамак шнимтызгьы, иаанижыт ирфейаратэ мфэафэи ашьта гэгэа. Адсуаа рыкэашаратэ хьтэи фонд ахартэарафэи илагала хэи амамкэа иаанхоит.

Абафхатэра акэиц шахэшахэо зыфнытцка изыграз, зыжэлара ргэыргъара згэыргъараз, ргэакра згэакраз, адсуа артист, акэашаф, ахореограф Акаки Қыаамын-ица Малиа игэалашэара фыцэара ақэым!

«АУРААШЬА»

Уи «Аибаркыра» еидцшмызт, кэашара ццакын. Ажэ-таара ианалгалак, амхкэа антарагалалак, «еафэа ныхэа» картон. Убра акэын еихарак «Аураашья» иахьыкэашалоз. Атахмада далазаргь калон, аха азгабцэеи ачкэынцэеи ракэын уи еимехазкуаз.

Жэфахырла иааидгылон, нас рнапкэа нейтцыхны еибадыркуан, икэаша-шьацэхьыртэуа аикэшара иналагон. Арымарахьтэ арыгъарахь еикэшон. Ааи, ашэа рымхэакэа! Дара акэашара икэызгьы, наф игылазгьы ашэа еицырхэон, ахапа зхэоз иакэын ихьзыртэуаз. Сналага-пишь, исгэалашэозар. (Дфагылан днейфеин, даазамазеит, ибжы рмачны ашэак дналагеит, угьы налеитцейт):

Уаргъа иаку дааудхала – аураашья!

Уарма иаку уфайцасла – аураашья!

(Арт ацэахэақэа фынтэ-хынтэ ихэейт, нас итыц афэи дааин даатэейт, аха ант ажэақэа ихэон еитейхэон, ацэахэа фыцкэа игэаладыршэозар акэхарын.)

Агэуа цасгьы шэымлазъ-лазъын – аураашья!

Ашэуа цасгьы шэеибарзаза – аураашья!

Шьхароушэа «адрым» шэырга – аураашья.

Икэашо иаха-иаха ижэпафхон, нас ахахьшэа игылаз ахапа ааимданы дналагон:

Уан лтаца дзеицшроу уасхэап, – аураашья!

Ацгэы еикэайца ашьаңхыц лымоуп, – аураашья!

Санфэуаз – абкэыл дахан, – аураашья!

Санлеуаз – ачуан талыртэхьан, – аураашья!

Напымызэзэа фэхара хампал, – аураашья!

Шьапымызэзэа иарткаңала, – аураашья!

Лышьхэа атъыңгьы лашак тэаңсит, – аураашья!

Акэашацэа еикэшоит, зны-зынлагьы иааивагъежэ-лоит фыцъа-фыцъала. Акафхэа иаагоит ахапа зхэо аеазэ ибжы:

Сан лтаца дзеицшроу уасхэап, – аураашья!

Ашьа каң-каң абжыс лхоуп, – аураашья!

Амсыр қъаадыш ацэеижъ лыкэуп, – аураашья!

Стампыл қаруа еицш лыбла тьыңхоит, – аураашья!

Гагра ашыцэара еицш деихышэашэоит, – аураашья!

Абла гэкы, қыышэ патырқал, – аураашья!

Хай, ахацэқэа, иакэшэырзъызы, – аураашья!

Шэшьапы шьтыбжыс иардыдыроуп, – аураашья!

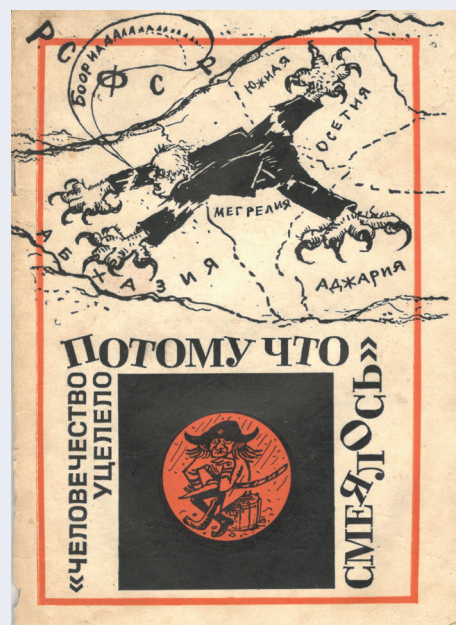
Аикэшара иафэу рыгефьыртэтейт, фыцъа-фыцъала еицыкэашо иаақэлоит, икалон цшьфык, ма афык еицыкэашар. Абра иалагоит иаха еигьны икэашо хэа аидцлабра. Еидцлабуейт апхэызбей арцызбей, еидцлабуейт фыцъа-фыцъала икэашогьы, аха фыцъа-фыцъала ицэыртцуа рыкэашашьяқэа еидцшмзар ауп, абра акэын акэашацэа рылшарақэа ахьаацшуаз. Ашэагьы анапейнкьарагьы ццакхоит. Сфагыланы иусырбар акэын, аха сгыргьыры скахар хэа сшэоит.

Шэлиман Хазба ихэамтгоуп. 83 шыкэса ихьйуан. Гэдоутэ араион, Калдахэара ақыта. Ианцгоуп 1948 ш.

Адсны жэлара рпоем Баграт Шьынқэба ишэакэы «Ахьырцэайца» акнытэ

«ЧЕЛОВЕЧЕСТВО УЦЕЛЕЛО, ПОТОМУ ЧТО СМЕЯЛОСЬ»

Политическая сатира адыгских и абхазских художников

Это известное габровское изречение, на наш взгляд, несет в себе истинный смысл нашего сложного бытия в конце двадцатого века. За исторически короткое время люди, занимающие жизненное пространство, недавно еще именовавшееся СССР, пережили и переживают такого рода катаклизмы, уцелеть от которых помогло разве чувство юмора. Оно поддерживается многими жанрами искусства, в том числе и изобразительным, и живучесть его объясняется неразрывной связью с повседневной жизнью, ее проблемами, порой даже мелочами, к которым мы постепенно привыкаем.

Предлагаемая вашему вниманию книга включает в себя карикатуры, выполненные абхазскими и адыгскими художниками в первые полгода развязанной Госсоветом Грузии войны против Республики Абхазия. Не касаясь политической безнравственности этой варварской акции, получившей адекватную оценку мирового сообщества, отметим лишь ее грабительский характер. За время боевых действий с территории Абха-

зии было вывезено государственное и личное имущество граждан, проживавших в четырех из шести районов маленькой Аpsны.

Необеспособность гвардейцев Э. Шеварднадзе, Т. Китовани, Д. Иоселиани сполна компенсируется их неумной алчностью.

Пожалуй, это и стало основной темой работ абхазских и адыгских художников. Они привязаны к конкретным событиям, что и характерно для такого жанра сатирической графики, как карикатура, не всегда выдерживающей проверку временем и быстро теряющей свою актуальность. И это понятно: времена меняются и вместе с ними изменяются наши взгляды, оценки личностей и событий, некогда легших в основу сатирического рисунка.

Но верно и другое: «Если мы захотим восстановить в памяти какое-нибудь событие, давно уже канувшее в вечность, самые отзвуки которого замерли, нам стоит только взять современные карикатуры, и оно предстанет перед нами во всей своей силе и яркости. Карикатуру можно сравнить с янтарем, который в своей золотисто-светлой массе тысячелетия хранит мельчайшие организмы во всей их целостности и неприкосновенности».

С этими словами, сказанными во введении к «Иллюстрированной истории карикатуры с древнейших времен до наших дней», нельзя не согласиться.

Война в Абхазии, к сожалению, продолжается. И, безусловно, на свет появятся новые работы. Мы не уверены, что в это тяжелое время должны, следуя призыву Ф. Тютчева, испытывать «блаженство», и все же нужно смеяться, чтобы уцелеть...

Атыжсымта атакзыпхыкәу
З. Х. Бгажников, М. М. Хафыца
1992 ш.

Нодар ЧАНБА
Министр культуры и
образования Абхазии

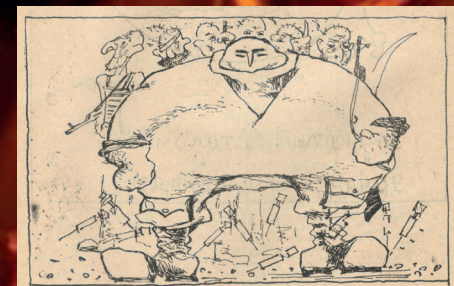
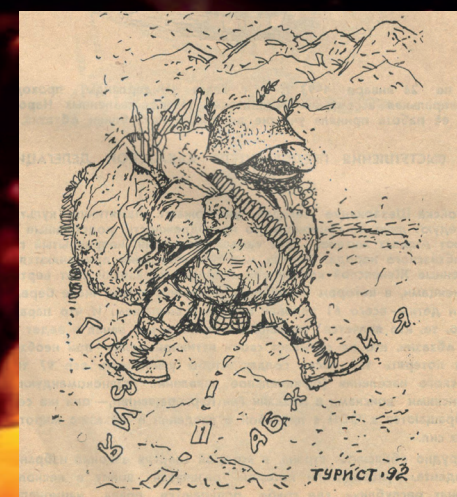
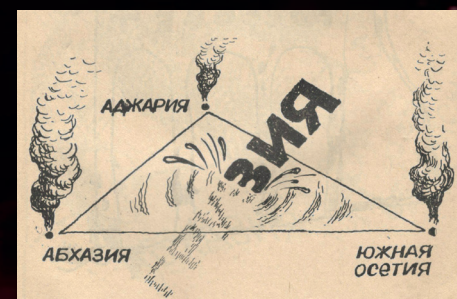
Война принесла много горя на нашу землю. Конечно, трудно говорить о чем-то другом, когда гибнут молодые люди, дети, женщины и старики. Ничто нельзя сравнить с жизнью человека.

Однако, даже в такое время, нельзя оставлять без внимания и те ценности, которые народ создавал веками. Много разрушено, разграблено и сожжено. Это АбНИИ и Госархив, где хранились уникальные материалы, Союз писателей, дом-музей Н. Лакоба, АГУ, школы, детские сады и т. д.

Агрессоры осуществляют то, что не удалось им сделать за время после введения Сталиным Абхазии в состав Грузии.

Они вывезли все историко-культурные ценности, которые смогли вывезти, а остальные сожгли, чтобы оставить народ без истории, без культуры. А сам абхазский народ, застрявший как кость в горле грузинских ученых и властей, подвергают геноциду, ибо, пока мы существуем, будет существовать угроза разоблачения Грузии в создании надуманной истории и культуры, в присвоении чужой истории и культуры.

Из газеты
«Конфедерация»,
№ 1, 25 ноября 1992 г.

№3, 2025

АПЦНЫ АКАЗАРА
АПЦНЫ АКАЗАРА ИСКУССТВО АБХАЗИИ ART OF ABKHAZIA
ABKHAZIA SANATI KUNSTWER ABCHAZIEN

АПЦНЫ АКУЛЬТУРА АМИНИСТРРА АТЫЖЬЫМТА
Итытцеит 1979 шыкәса раахыс

ИАНҚӘОУ

Алықьса ГОГӘУА
Зыцстазаарагы зусгы жәлар ртоурых иатәу..... 1

Гәыгәыца ЦЫКЫРПҚА
Владиславраа..... 2

Цьума АХӘБА
Шьала ифыху..... 4

Геннади АЛАМИА
Амәа ааихитцәар, аоны днеиуан..... 5

Борис ГӘЫРГӘЛИА
Ахатәы бызшәа 6
Ани аңей 6
Абзагә..... 7
Ахахә аамысташәа..... 7
Ацсынтәыла 7

Октаи ЧКОТУА
Ә-фотосахьаки ирызцәыртцуа ахәыцрақәей..... 8

Oktay ЧНКОТУА
İki fotoğraf ve düşündürdükleri..... 8

Гунда САҚАНИАПҚА
Цстазаарак ашәа 11

Саида ДЕЛПҚА
Ажәейнраалакәа 12

Анатоли ЛАГӘЛАА
«Гәаныла исныхәоит Ацсынра!..» 14

Вахтанг АПҚАЗОУ
Агәагьра афырхатцара ацуп 16

Нонна ТХӘАЗПҚА
«Амәа бзиа! Хәумырпцхашьан!» 17

Аманда ЦКЫЫНПҚА
Жәлар реинкьашьа зыкәашашьаз..... 19
«Аураашьа» 21
«Человечество уцелело, потому что смеялось»..... 22

Ацәа иану асахьақәа, атыхымтақәа:

Актәи адакьафь – Кәтолаа аибашьцәа ирызку абака. Архитектор – Наала Ламиапцха.
Афототыхымта – Владимир Попов.

Аәбатәи адакьафь – Лиолиа Тәанцха. Аиааира Абирак.

Ахцатәи адакьафь – Валери Гамгиа иусумта «Ацсны атоурых» акнытә «Анакәаңиатәи аибашьра» ахәтәк.

Аңшьбатәи адакьафь – Ахәынтқарратә хамтақәа.

Аредактор хада Геннади АЛАМИА
Аредактор хада ихатыпуаә Гәында АЗЫНПҚА
Асахьаркыратә редактор Гарри ДОЧИА
Акорректор Нонна ТХӘАЗПҚА
Амазаныкәгаә – акьыпхьаы Арифа АҚӘСПҚА
Компиутерла аикәыршәаә Анжела КЪЕТИАПҚА
Аусеиҕкааә Диана АГӘМААПҚА

Шыкәсыкахь цшынтә итытцуа анаукатә-популиартә,
аказаратцаратә журнал сахьарк.
Ежеквартальный, научно-популярный, искусствоведческий, иллюстрированный журнал.
Ақалақь Ақәа, Ажәанба имәа, аоны 9. Ател.: +7840 226 00 72.
Город Сухум, улица Званба, дом 9. Тел.: +7840 226 00 72.
Akazara.akazara@yandex.ru

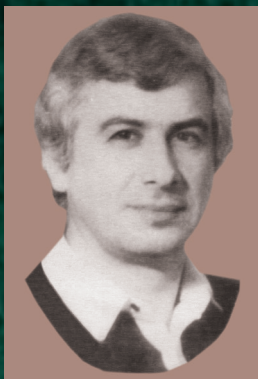

Валери Гамгиа иусумта «Ацсны атоурых» акнытә «Анакәаңиатәи аибашьра» ахәтәк

Ацсуа Бирак ишәу шыацштәыла
Зхацыруа ажәлар хьчоуп.
Наунагза хәа ишоу атәыла
Аңейцш Атоурых Ду иацсоуп!

Аформат 60х90 1/8. Икатә. акьыпхь бгыц 3.
Атираж 1000. Аҕацапқа № 36.

Икьыпхьуп АУН «Акьыпхь аоны» акны,
ақ. Ақәа, Ешба имәа, 168.

Асахъатыхы
Валери Гамгия,
Ацсуа Хэынтқарратә
бираки агерби
знапы итцызхыз,
иацитцаз
Ахэынтқарратә
хамтақәа

АМЕДАЛЬ «АПСНЫ АФЫРХАТА»

ЛЕОН ИОРДЕН

АГЭЫМШӘРАЗЫ АМЕДАЛЬ

Асахъатыхы
Леуарса Бытәба
иацтамтақәа

АОРДЕН «АХЪЗ-АПСА» I АФАЗАРА

АОРДЕН «АХЪЗ-АПСА» II АФАЗАРА

АОРДЕН «АХЪЗ-АПСА» III АФАЗАРА